

Књига о Благоју Јововићу

Тихомир-Тихо Бурзановић

Књига о Благоју Јововићу

Два метка
за Павелића

У манастиру Доњи Острог, у делу трпезарије који је иконописан, слика је вечног људског греха издајства - Јуда са својих тридесет сребрњака. Овај Јуда има брадицу која потсећа на Лењинову, Хитлерове брчиће, папску капицу, младеж какав је на лицу имао Јосип Броз. Пред тим Јудиним ликом срели су се митрополит Амфилохије и Благоје Јововић.

Благоје Јововић допутовао је под Острошке Грете из далеке Аргентине, и израчунао - није био овде тачно педесет и пет година.

Било је то на дан светог Спиридона.

“Овдје сам ја ратовао, ту је био штаб пуковника Баја Станишића”, казао је Благоје. Одавде је кренуо на један од ратних задатака, и да није закаснио са повратком, да није с пута отишао прво кући да се пресвуче и мало одмори, данас не би био жив. Страдао би са Бајом Станишићем, ђенералом Блажом Ђукановићем, Дражиним изаслаником др Тошковићем, три млада Станишића, који су у смрт отишли целивајући ђивот светог Василија... И над његовим лешом заиграло би партизанско коло, уместо опела заорила би се песма:

“Под Острошке грете двије,
Бајова се брада вије...”

“Да сам стигао дан раније...Али, нема смрти без судњег дана”, каже Благоје. Бог је са Благојем имао друге намере.

Под Острогом, први пут у отахбини из које је отишао пре више од пола вијека, у униформи војске која је, вољом савезника, проглашена губитником у страшном грађанском рату, Благоје Јововић испричао је митрополиту Амфилохију своју причу, причу емигранта који по свету, са собом носи сенке прошлости и који, под склопљеним капцима, читав живот, дозива сан сликама свог родног села, Зете, Бјелопавлића. Причу о човеку и историји, причу о изгубљеном завичају, причу о проклетству проливане братске крви, причу пуну тегоба, рада, храбрости и патриотизма, црногорског јунаштва и лепог српског ината, причу о Јудама који, увек изнова, распињу Бога за тридесет сребрњака, причу о освети, причу окађену мирисом барута, причу обилићевску и патриотску.

Благоје Јововић дошао је још једном под Острог, у родне Косиће, на гробље својих предака, на парастос мученичком оцу, стрицу, браћи. И учинило му се да његових педесет и пет година лутања и страдања, нису ништа више него само један тренутак - било је пуно радости али и пуно туге на том његовом састанку са отахбином, за коју нисмо знали - а он је то можда слутио - да ће бити и растанак.

Као на исповести, рекао је митрополиту Амфилохију:

“Ја сам убио Павелића!”

Али, почнимо житије Благојево од почетка, онако како га је он испричао, а наше је било само да га запишемо.

Глава прва

Кокарде и петокраке

Ово први пут сада вама причам.

Мене је рат 1941. године затекао на војној служби у Струмици, на граници Краљевине Југославије и Грчке. Ту сам ти без ичије команде пуцао на Њемце. За то сам добио признање, али како пропаде краљевска војска, тако ти пропаде и моје ордење.

У Струмици нас издадоше официри и ми, војска, остасмо сами да се сналазимо и да се враћамо својим кућама како знамо и умијемо. Као и многи други и ја сам се упутио кући - сам. Рекоше: "немамо се што борити", па је најбоље да свако иде својој кући. Ја сам сам кренуо ка Црној Гори и моме Косовом Лугу у Бјелопавлићима.

Кроз Македонију ме нико није дирао ни заустављао, мада сам се и ја пазео и нијесам ишао путевима и кроз градове.

Послије неколико дана путовања и неколико непреспаваних ноћи дођем близу Пећи гдје ме зауставе шиптарски балисти, али ме брзо пусте. Продужим кроз насеље и видим да има више српских кућа него шиптарских, па ми није јасно како су Шиптари наоружани, а Срби по кућама, скривају се и ћуте.

Идем даље, а знам да у неком насељу крај Пећи живи један мој даљи стриц, Стојан Јововић. Питам неке људе знају ли Стојана Јововића, сви ме гледају чудно, док ми не приђе један човјек и вели:

"Тражиш ли ти Мурата?"

Гледам га и кажем:

"Мурата? Не, него стрица Стојана Јововића."

"Па то ти је исто момче, овдје ти Стојана сви зову Мурат, то му је надимак, а дали су му га Шиптари јер се и Срби и Шиптари боје Стојана."

Овај човјек ме одведе до стрикове куће.

Ја на врата кад-стриц Стојан сједи, а око њега пуна кућа мушкараца.

Видим ја - није добро. Стриц Стојан ме сједе до себе и прича како се Шиптари спремају да нападну Србе у селу и да им није вјеровати, иако су дали бесу да неће нападати до краја рата.

Каквог црног краја, а није ни почео - мислим ја у себи и гледам кукале Србе како су се скупили, а нико, до мог стрица Стојана, нема оружје.

Све је пошло по злу путу.

Ту сам ти, мој синовче, провео неколико дана. Нешто мало јео, окријепио се и одлучио да наставим пут. Стриц ме није заустављао. Види и он да је све отишло по злом путу, па ко вели нека Благоје стигне жив и здрав до Косова Луга, кад си међу својима лакше се и борити са душманима.

Стриц ме је отпратио од Пећи до пута ка Чакору, поздравили смо се и више се никада нијесмо видјели, а сјећам се, на растанку ми је рекао:

"Ако те зауставе Шиптари, кажи само да си синовац Стојана Јововића, званог Мурат и нико те неће дирати, знају Шиптари Мурата, а и добро га се боје, барем до сад је било тако, а од сад - видећемо!"

Растанем се са стрицем и путем ка Чакору. По путу сријећем колоне људи, жена, дјеце... углавном Срби и Црногорци, али их на сваком корку контролишу Шиптари и питају куда иду. Народ збуњен и уплашен само говори - идемо за Црну Гору.

Шиптари, видим, задовољни, пропуштају народ, Космет се празни, све иде по њиховој замисли. Рат ни почео, а они Косово чисте од Срба. У тој гужви и јадима, убацам се у колону, уђем међу народ и прођем све те силне контроле.

Ишао сам тако, са неким женама и старчадима, неколико дана. Ноћи сам проводио под ведрим небом. Куће и кревета нијесам гледао док нијесам дошао до Мојковца, гдје ме прими неки човјек на конак.

Стигао сам кући на своју сахрану

Сјутрадан - према Подгорици. Када сам дошао близу кућа, кренем брдима до ријеке Мораче. Ту сам прешао ријеку неком старом лађом и кренуо према Врањским Њивама.

Био сам уморан, али кад видјех Зету и Главицу код Спужа, учини ми се да ме неко узме испод руку и као да не идем земљом, него као да ме неко носи кући, у Косов Луг. У тој мојој трци стигао сам и нека коњска кола. Човјек који их је гонио мисли да журим да га стигнем, па ми виче:

“Ајде, сједи са мном до Даниловграда.”

Скочих на кола, али не могу ријечи да проговорим. Не могу да вјерујем, синовче, да сам од Струмице - све на ноге лагане - стигао до куће. Не могу себи да дођем од среће. Иду кола, ја само мислим кад ћу кући, да видим своје, кад, чујем, нека жена виче:

“Благоје, Благоје, Благо...”

Окренем, кад видим жену Живка Шутова, бившег комите, куму Зорку.

“Јеси ли ти то Благоје!”, виче она, а ја је само гледам и ћутим, шта да јој кажем, а мислим - не знам ко је ако нијесам ја!

“Знаш ли ти, да ти твоји кући спремају сахрану у недељу?”, каже ми кума Зорка.

Како?

“Дошао глас да си мртав, мој Благоје!”, вели кума.

“Какви гласови, кумо, ево ме жива, но идемо код мене у Косић!”

Кад сам дошао кући окупило се читаво село. Никако им није јасно како сам жив.

Прича ми мајка како је дошао неки Решетар и рекао им да сам одликован за напад на Њемце код Струмице и да сам одликован посмртно.

“Мајко, ја јесам био у борби са Њемцима и јесам одликован, али нијесам погинуо, видиш ли да сам жив испред тебе!”

Мајка ме гледа, грли ме, плаче.

Хитлерови Њемци и Стаљинови Њемци.

Чуо народ да сам дошао жив и здрав и по читав дан пуна кућа. Ко год дође ја причам како сам напао Њемце, без команде, а мислим у себи - да сам чекао команду не бих данас био ни међу вама, а ни међу живима.

Честитају ми на храбрости, а мени као младом човјеку мило, срећан како ми се људи диве и како ме поштују, а ни не слутим да сам за црне јаде дошао и кући и код својих.

Причам детаље о обрачуну са Њемцима, а неки питају:

“Како си могао да пуцаш на Њемце?”

Не размијем шта ме то питају. Објасне ми за Њемце и њиховог вођу Хитлера, како је он најближи комунизму и комунистима и другу Стаљину.

Ко то каже? Комунисти!

Чудим се у себи, а кажем, као у шали:

“Не знам за ове моје Њемце, јесу ли оно били Хитлерови или Стаљинови, ма сам се ја побио са њима, па нека ми другови комунисти опросте за овај пут.”

Мислио да се људи шале, али ми послје рођаци причају како су у Косић дошли интелектуалци и ђаци који су студирали у Београд и да праве велике проблеме, пропагирају Хитлера, Њемачку и њену политику. И то комунисти и комунистичка омладина нијесу радили само у Бјелоповлиће, него по читавој Црној Гори, шири се

та пропаганда у народ. Тих неколико мјесеци народ је био на јаде од комунистичке приче како је Хитлер најближи комунистима. А Београд нагрђен, пола Србије у ропству, да те драги Бог сачува!

А погледај данас, послје 55 година долазим у Југославију, и чујем да смо сви били сарадници Хитлера, сви сем комуниста! Буди сад паметан, мој синовче, да не можеш доћи у отахбину пола вијека, а борио се против фашиста, на страни савезника, јер те комунисти прогласили издајником, а они имали све побити за Хитлера и Њемачку, јер су им тада савезници били у систему "трулог капитализма".

Та прича комунистичке омладине и студенета страшно је нервирала српске националисте и наше старе комите, који су се окупљали у кући попа Љуба и Сава Јововића.

Слушао сам те разговоре и посебно ми је било жао Нешка Бајова Јововића, чувеног комите. Он је све то примао срцу. Од тих разговора је патио и био огорчен на комунистичку издају, јер је био велики српски националиста и није волио Њемце.

Комунистичке хвалопојке су трајале све док Хитлер није напао на Русију. Од тада комунисти почињу нову причу: Хитлер је сад злочинац а савезници нијесу више из "трулог капиталистичког система".

Ни са комунистима, ни са Милосавом

Кад је Њемачка напала на Русију комунисти су били затечени. Тих дана водиле су се велике расправе и полемике у кући попа Љуба. Ту су се жестоко препирали, са једне стране стриц Сава и поп Љубо, а са друге чувени комуниста Бошко Тонковић, који је био досељеник са Косова, а некада се презивао Брајовић.

Међу комунистама су се издвајали синови Марка Милетина Јововић - Станоје и Малиша. Били су добри говорници, а добро су играли и фудбал, и били су популарни у народу. Станоје је знао и лијепо да пјева, а био је касније и способан официр.

Ја сам волио моје стричеве, али сам волио и Бошка Тонковића, ваљда што је дошао као избјеглица са Косова, па ми га је нешто било жао.

Сјећам се као да је било јуче. Јулски дан, чујемо - воде се велике борбе Руса са Хитлером. Комунисти сазову збор на Главичици, на имању учитеља Живка Шутова Брајовића. Дошли сви, и комунисти и националисти. У име комуниста први је говорио Милосав Бабић, гимназијалац, који се представљао као политички комесар за Бјелопавлиће. Извињава се националистима и каже:

"Били сте у праву када сте нападали Хитлера и ја се извињавам због својих ставова које сам изрекао према мајци Русији."

"Другови, будимо сложни, не треба да дозволимо да дође до подјела, него да сви будемо заједно и сложни", тим ријечима завршио је свој говор. Онда се јавио за ријеч учитељ Сава Јововић.

"Ја сам за борбу био и у првом рату и у овом рату ћу да се борим, али никада под руководством Комунистичке партије, а још мање под руководством сина Радослава Бабића - Милосава!"

Не само што неће са комунистима, него неће са Милосавом Бабићем!

Кад су се разишли, на једну страну комунисти, а на другу националисти, ја сам отишао до куће попа Љуба и стрица Сава.

Сава сам рекао да му је говор неумјесан. Он ми одговори као из топа:

"Како неумјесно, ја сам за то да кажем што мислим, како да ми син Радослава Бабића буде командант!"

Не вреди га наговарати.

Испред куће чека ме Бошко Тонковић. Да га отпратим до Николе Томичина Јововића, ту је становао.

Бошко ме је моли да ја објасним комунистичким студентима, који нијесу служили војску, како се рукује пушком и како се пуца.

Видио сам да се спремају јади и несрећа.

Како пуца метак

Већ сутрадан Бошко окупи једну групу младих комуниста и позове ме да им причам о наоружању, о војсци, о рату. Тада сам видио да су комунисти знали шта хоће! Нијесу имали упоришта у народу нити су их људи пуно цијенили, али били су агресивни и добро организовани.

Мене је било срамота колико ништа нису знали, али сам ипак пристао да их обучавам. Они су ме цијенили, јер им је Бошко Тонковић причао о мени као младом човјеку који је официр и који им може доста показати. Комунисти су били јако одговорни и дисциплиновани и са њима је био лако радити, иако су биле велике незналице. Прво ме питају зашто и како пуца метак! Ја причам, а они слушају, сви се у уво претворили. Сјећам се како је слушао Бошко Тонковић. Ништа није знао, а у мене је гледао као у Бога, био ми смијешан јер ништа није могао да схвати, а имао је више од тридесет година.

И кад би завршили са причом, Бошко би ме позвао на страну и поново тражио да му објасним како се пуца, нишани.

Кад би завршили са наставом ишли би код мојих стричева и браће који су били српски националисти и угледни људи, њих седамнаест је било са завршеним факултетима. Међу њима је било учитеља, попова, професора, пуковника, генералштабских официра, правника.

Кад би се састали комунисти и националисти расправе су биле жестоке, а било је и тешких свађа. Уствари, све те расправе и свађе су вођене само из једног разлога - ко ће бити вођа покрета отпора против Њемаца и Италијана. Комунисти су вјешто наводили причу на своју страну и само су гледали како би привољели националисте да стану под њихову команду, па да коначно добију за себе подршку угледних људи, а кроз то и народа.

Међутим, ни националисти нису били баш наивни. Били су поносни и часни људи, који су дубоко поштовали вјеру, традицију, обичаје. И тада сам имао осјећај да би радије погинули него дозволили да неко млати са њима и да их воде људи који не уживају углед у народу и који су из "танких" породица са којима је било непожељно орођавати се - па где сад да последњи постану први!

Код националиста тог доба је било и реда и поредка и то су били прави Срби, који кад дају ријеч ту ријеч и држе. За разлику од њих, комунисти, барем ови наши, само су гледали да улове нешто у мутном и на брзину.

Тако су пролазили дани, али ни један није прошао без да се не сакупе комунисти и националисти и да причају ко би могао да води покрет отпора. Договора није било, а сви разговори су се угавном завршавали кад би Саво Јововић устао и рекао попу Љубу :

"Идемо оче, неће ме водити комунисти и Милосав Бабић, па кад не бих био жив!"

Шта је Југославија дала Црној Гори

Као и све ствари у животу и расправе и свађе се исцрпе и заврше. Дошли смо до тога да изаберемо команданта Косићке чете. Сагласили се и комунисти и националисти да треба изабрати човјека који ће бити командант свима.

Тада никоме ни у сну није падало на памет да ћемо се дијелити на четнике и партизане. Тад си био или комуниста или националиста, али смо били јединствени да се брани Отахбина.

На скупу се одлучи да се за команданта изабере најстарији по чину. То био официр краљевске војске, мајор Петко Јововић, брат Јакше и Марка Јововића, који су били угледни људи, учитељи и велики националисти.

Након тог избора националисти су били задовољни, али комунисти нијесу мировали. Стално су ишли по кућама, пропагирали комунистичку идеологију и организовали своје партијске ћелије.

Једног дана позове ме Бошко Тонковић на разговор и понуди ми да уђем у Партију и да обучавам комунисте за ратовање. Ја мало застанем. Знам Бошка, добар је човјек. Мислим: заједно смо сви, и националисти и комунисти. А мој отац и стричеви су чувене комите из првог рата. Знају ратоват. Одлучим да пођем са комунистима и да те младе људе обучим ратној вјештини. И ја био млад, али сам завршио војну школу.

Кад сам пристао, Бошковој срећи није било краја. Одмах смо почели да планирамо неке акције, обуку, скупове.

На скуповима комуниста, на које ме је водио Бошко, највише ми је сметала прича неког инжињера, који је ко папагај понављао да тадашња Краљевина Југославија ништа није дала Црној Гори.

“Обећавали су нам путеве, пред изборе, послије избора опет ништа”, тако је говорио и наствљао вичући : “Подигли школе за четири разреда, ни сељак ни интелектуалац, једном ријечју, нас у Црној Гори праве чистим пролетерима”.

Са Бошком сам се дружио и био ми је драг човјек, али са осталима нисам волио дуго да будем. Сметало ми је колико ти комунисти нападају власт и колико им све ништа не ваља.

Како сам постао скојевац.

Једног дана, комунисти ми саопште да сам на предлог Бошка Тонковића постао скојевац. Искрено да кажем, ја тада нисам знао шта је то СКОЈ. Када су ме примили, казали су ми и то да ја, као млад скојевац, не смем никоме да говорим о нашој организацији и њеним задацима. А кад су ми рекли да ништа о СКОЈ-у не говоримо мајци, оцу и попу, кад пођем у Цркву, ја сам се скаменио и мислио: “Гдје сам ја ово примљен, кукала ми црна кукавица”.

Кад су ми то рекли, и не само мени него свима које су примили, ја дигнем руку и тражим ријеч, хоћу да им ја нешто кажем. Само што подигох руку, кад ме Бошко гурну и вели:

“Шта ћеш ти да причаш? ”

“Па да их питам како мајки и попу Љубу да не смијем ништа рећи и ништа повјерити, па коме ћу се повјерити, ако нећу мајки и попу, тако су ме васпитавали?”

Устаде Бошко и каже оном комунисти:

“Друже, он је примљен на мој предлог и ја ћу говорити умјесто њега!”

И Бошко нешто смрси, ја нијесам ни говорио, него слушао док се састанак није завршио. Кад смо отишли са састанка Бошко ми удари у причу како ја треба да се понашам кад постанем члан Партије.

“Ма, не интересује мене то, Бошко, него ти мени реци шта је то скојевац? ”, прекинем га ја у по приче.

“То ти је Савез комунистичке омладине Југославије, који ће да се бори против окупатора и фашизма и ми смо његови припадници и борци! ”

Идемо ми даље, али мене голица по глави оно да не смијем ништа причати мајци и попу Љубу. Мало се смислим, па питам.

“ Бошко, нијеси ми одговорио зашто ја о СКОЈ-у не смијем да причам мајки и попу Љубу? ”.

Бошко ме погледа и као да је једва чекао то питање, поче да ми објашњава овим ријечима:

“Ја видим ,Благоје, да ти много волиш попу Љуба. ”

“ Тачно, ја га волим и никад не бих могао ништа пред њим сакрити. Ни пред мајком ! ”

“Слушај Благоје”, објашњава мени Бошко, “ ако ми теби кажемо да убијеш неког народног непријатеља и ако ти то кажеш попу Љубу, он ће ти казати да је то гријех и да то не смијеш да урадиш, а то је деморалисање и тебе и наших бораца ! Исто тако, ако кажеш мајци, мајка ће ти рећи: немој мој сине, има и он мајку која ће за њим да плаче, као што бих ја плакала да тебе неко убије, Благоје, немој сине убит никог ко је Србин и српскога рода! ”

“Тако је, Бошко”, сложим се ја.

“Ето, због тога ти кажем да никоме не говориш шта радимо и шта планирамо”, вели Бошко.

Хтео сам још нешто да кажем, али он промени тему.

Мајори шверцују, скојевци командују

Једног дана ме позову. Директива је да се скине мајор Петко Јововић са места командира Косичке чете и да предложи - мене. Питам - како то, па ја сам само био војник, а послвије тога нижи официр, како ја да командујем једном мајору, једном високом официру? То је срамота и ја то нећу да прихватим!

Кад дођем кући ја то кажем оцу. Он ме саслуша и каже :

“Идемо код Петка! ”

Кад смо дошли кажем кажем му : стрико Петко, комунисти траже то и то, а ја луд не бих пристао да будем командир и да тебе смијене. А он, као из топа:

“Ти то треба да прихватиш! Тако ћемо знати шта комунисти мисле. А мени је доста свега! Стално ми приговарају како је нама, краљевским официрима, добро, а ја немам, са женом и двоје дјеце, од чега да живим ! ”

Мајор Петко је, на леђима, у некој торби, носио дуван и од тог шверца хранио породицу.

Упорно сам одбијао Петков предлог, али мој отац пресуди :

“Ти пристани, ако ти комунисти понуде!”

Послије неколико дана дођу комунисти и траже да ја пристанем, јер како они рекоше, “хоћемо младог човјека, окретног и способног”. И тако ти ја, негдје у јесен 1941, постанем командир Косићке чете.

Одмах смо ушли у неке мање борбе. Послије тих борби, један дан ми приђе Бошко Тонковић и каже:

“Ти си млад и пред тобом је лијепа будућност ! ”

И поче причу како југословенски официри, на челу са Арсом Јовановићем, спремају једну битку и како комунисти планирају да ослободе један град .

Бошко ме је питао да ли бих ја ишао на Пљавља, јер би, како он рече, то било добро за мене.

Пристанем да идем, али само као обичан војник.

Комесари и каменоресци

За битку на Пљевљима пријавио се велики број добровољаца.

Кажем оцу да идем на Пљевља, а он:

“Па требало је да ме питаш, Благоје, сине!”

Ја командир, а да питам оца !

Тих дана припрема, пођемо отац и ја на имање, под Главице. Послове је тамо надгледао Перо Беговић, наш кум.

Кад покосимо имање, ливаде смо давали да на њима пасу краве Ђура Чагоровића и његовог стрица Станка, који су били чувени каменоресци. Отац је унапријед платио Ђуру Чагоровићу да прави споменик моме дједу.

“Добро, Ђуро”, каже мој отац, “ти пушти краве на ливаду, али ми нијеси урадио онај споменик са сабљом !”

Ђуро му рече да је споменик направљен и да је код куће Мирка Беговића и послаћу ти сјутра или прекосјутра првим колима, а остале дјелове, крст и друго, касније.

“Молим те уради то, јер хоћу да Лазар види како ће то изгледати и да зна за живота да му је направљен споменик”.

Професор Милош Јововић је тражио да на Лазарев споменик напише неке стихове. Ђуро нас убјеђује како ће и крст и покров са сабљом Лазаревом бит готов за дан-два.

Нијесмо знали да ће нам споменик ускоро бити потребан.

Онда пита идем ли ја на Пљевља, говорећи како је он велики комуниста. Хвалио се мом оцу, Јовану Лазареву, старом комити:

“Ја нијесам служио војску, а одређен сам за политичког комесара Бјелопавлићке чете !”

И кад је нахвалио себе, пита Ђуро мог оца да му каже нешто о ратовању, јер, како он рече, “нема појма о рату”.

“Ђуро, све ћу ти рећи, али и ја бих волио да пођем на та Пљеваља, да пратим сина! ” каже мој отац Ђуру, каменоресцу и комесару.

Кад Црногорац стреља Црногорца

Тако је и било. Једног дана крену војска из Бјелопавлића на Пљевља.

Кад смо дошли на Његовуђе први пут сам видио да комунисти убију некога свога.

Довели су два човјека који су, наводно, издали Партију и треба да буду стријељани. Читала се та наредба и мени то онда није било нормално: како због Партије да убијеш човјека, зар сад није борба против окупатора, фашиста, Хитлера?

Један од њих двојице није био везан, могао је и побјећи, јер људи нијесу хтјели да пуцају због Партије. На крају их стријељаше и први пут видјех како Црногорац уби Црногорца. Због партије.

Следећа ноћ је била хладна, била је велика зима и два-три младића падоше мртва од хладноће. Наиђе љекар и свима каже како морамо, кад стојимо у мјесту, да тупкамо како би крв циркулисала. То је било тако страшно: гледам како човјек пада мртав, од мраза.

Преко Таре смо прешли, ноћу, у неке планине. Ту смо преко дана одмарали, кад наиђоше авиони, већ су Талијани сазнали да ми идемо. А како не би знали кад се акција спрема три мјесеца, а и шпијуна је било колико хоћеш. Ти авиони су само прошли и нијесу на нас бацали бомбе. Идуће ноћи смо били у близини Пљеваља.

Наша борба захтијева кад се гине да се пјева

Речено нам је било да у шест сати ујутро треба да будемо будни да нападнемо на сва утврђења. Бјелопавлићи су нападали на Велики и Мали Богишевац, а до нас је био Ловћенски одред, са Пеком Дапчевићем, као највећи требало је да пази на излаз из града.

Те ноћи нам кажу да треба да се научи нека пјесма, за коју нијесам знао шта значи док нијесам отишао у Италију 1943. То је била пјесма "Бандијера роса". На италијанском.

Рано изјутра почињемо напад и тада, док пресијецамо жице, требало је да пјевамо "аванти попули, аванти роса, бандијара роса, бандијера роса..." и да нападамо на утврђа.

Прије напада пита командир ко ће добровољно да се пријави за бобмаша, који ће ићи први и кидати бодљикаву жицу. Ја се пријавим. Одмах су ми дали маказа за кидање жице и рекли да непријатељ може да пуца на нас, али ми не смијемо на њих ни један метак да опалимо.

Кад сам се пријавио, мој отац Јован, стари комита, крене да се пријави мјесто мене и пита Ђура Чагоровића, али они не дају, него кажу "пусти њега Јоване, он је млађи".

Поред мене се пријавио и Илија Драговић, мислим да је био учитељ. Пријаво се и неки Шкерковић, који је био наредник у Југословенској краљевској војсци, али је био избачен, јер је био комуниста.

Мени Ђуро Чагоровић саопштава, у присуству командира чете Илије Драговића - кад сам се јавио за четника да будем и водник тог бомбашког одељења. Пристанем ја на то, млад, жељан доказивања и ратовања, тада ми је било драго што толико повјерења имају у мене.

Кренемо ми ноћу, али смо имали веома слабе лампе. Кад смо се приближили непријатељским положајима почели смо да сјечемо жицу. Италијани су нас изгледа чули и почели да пуцају и ранили нам неколико бораца, али на срећу нико није погинуо. Кад смо пресјекли жице прошли смо напријед, близу бункера, и бацили бомбе. На положајима Малог и Великог Богишеваца Италијани су се предали.

О мом учешћу на Пљевљима, причао сам и Мому Вучековићу, који је био амбасадор у Аргентини, а он се чуди, откуд ја, четник, да сам био на Пљевља, па каже: "И ја сам, Благоје, био тамо". Дакле, били смо ратни другови. И сад он амбасадор, а ја емигрант, он херој, ја "издајник народа".

Ми смо прошли Богишевац, и Мали и Велики, на другим мјестима је било много мртвих у редовима партизана, али у Бјелопавлићкој бригади није било мртвих, али је било неколико рањених.

Сјутрадан, Ловћенски одред први уђе у град Пљавља, али онда крену Италијани тенковима и нагрде их.

А, није фино о томе причати сада, али ништа не би било да су слушали официре краљевске војске, који су испланирали добру акцију, али хоће Црногорци да се докажу, па онда - изгини без потребе!

Након контранапада Италијана морали смо да одступамо.

Моша Пијаде крка млијeko и качамак

Кад смо одступали дошли смо до Жабљака. На Жабљаку нас сусрете Моша Пијаде и са њим Марко Савићевић, којег су убили комунисти, кад смо ми отишли. Марко Савићевић је био велики човјек и велики говорник, зато су га убили, сметао је будалама неписменим.

Моша је познавао мог оца Јова Лазарева, а сјетио се и мене. Моша је добро упознао све наше обичаје, док је обилазио Црну Гору. Ми кад смо дошли, он, за једним столом, јео је само качамак и млијeko. Да ли је послјије, да не види нико, јео и месо или нешто друго не знам, али пред војском је јео само качамак и млијeko.

Моша каже мом оцу и мени да ми останемо на Жабљак.

"Ја вас требам и ви треба да останете одвје", каже Моша, кога су Црногорци звали - Машо.

“Машо”, рече му мој отац, “ Ви рекосте да код нас има нереда и да су Талијани кренули на Бјелопавлиће, онда ме треба народ и тамо!.”

Мошо - Машо пита мене да останем.

Кажем Моши да и ја идем са оцем.

Бошко Тонковић ми не да да идем, али ја кажем:

“Морам са оцем, тако ми је рекао. Морам оца да слушам! ”

Онда хоће и Бошко са нама. Тада устане Моша Пијаде, имао је тада бијелу браду, уфати браду, мало застаде. Гледа.

Одржа говор и на крају, с обзиром да је већина била за повратак кућама, каже да нико ко је члан Комунистичке партије не смије да се врати.

“Ко буде помислио да се врати кући, завршиће као и она двојица што су убијена на Његовуђе! ”.

Тада се ја и Бошко, мој нераздвојни пријатељ, први пут раздвојисмо.

Та стрељања, те претње Моше - Маше... Био сам забринут, видим да ствари крећу по злу путу, а опет, некако ми тешко да сам себи признам то што видим. Ја сам се, под условом и уз чврста обећања да неће бити братоубиства, примио за командира Косићке чете. А ово како је почело...

Код Ивана Милутиновића у Пиперима

Са Пљеваља и Жабљака вратимо се у Косић.

Једног дана каже ми Милосав Бабић, који је био политички комесар чете, да идемо негдје у Морачу, да идемо у неку борбу, уствари да пресретемо неку велику колону камиона, талијанских, који су за Подгорицу возили храну, одјећу и још неку робу.

Та акција није била тешка, цесту смо развалили, на нека мјеста смо довукли камење. Камioni су стали, ми запуцали, али нијесмо никога убили. Сви су се предали .

Ми смо робу са камиона ноћу носили. Долазио је велики народ и војска да носе, ја ни данас не знам од куда је дошло толико народа, а кад смо кретали у акцију нигдје никога.

Кад сам дошао из те акције кажу ми да морам одмах да се јавим Ивану Милутиновићу у Копиле, у Пипере. Он је био командант Зетских одреда.

Кад сам кренуо отац ми каже:

“Чувај се, Благоје и не трчи да увјек будеш први и бомбаш, нека некада неко буде прије тебе, а не ти увјек први”.

Кад смо дошли у Копиле, лично нас прими тај Иван Милутиновић. Мислим да је тада имао негдје око четрдесет година. Сјећам се, био је здрав, широк у прсима.

Одмах нам рече:

“Добро, ви ћете да идете и да се пријавите, тамо, на Морачу !”

Чујем како неко каже да треба да идемо да се нападне мајор Ђорђе Лашић, који је са Бајом Станишићем први дигао устанак против непријатаља у Васојевиће, па се послуже спуштио у Морачу.

Неки њихов, тада познати комуниста, приђе ми и каже:

“Јововићу, изгледа да ми идемо на наше, на браћу.”

“Никада”, кажем ја.

“Никада нећу отићи у братоубилачку борбу”, а он само клима главом.

Обешен над Морачом

Треба да пређемо Морачу. Дају нам неке двије жице. Шта с њима ? Да се држимо за разапету сајлу, изнад понора, и тако пређемо на другу обалу. Прије мене

пређе један човјек. Ја то посматрам... Велики вјетар, зима. Дају ми рукавице, кожне и кренем ... Понор, доле пјени Морача, ја са ранцем, са пушкомитраљезом... Кад сам дошао на пола Мораче, помислим - могу ли ја то ? Видим, нећу издржати до краја. Скупим последње снаге и пекако...

Кад, на другој обали, опет онај комуниста уз мене и каже:

"Немој тако дрско да говориш, да нећеш ићи у братоубилачки рат !"

Кад смо дошли до одредишта ја кажем:

"Другови, треба да знамо гдје идемо, што нападамо ".

Неко рече - чекајте, доћи ће командант. Дође командант и каже - неће се нападати.

А онај, само ми понавља:

"Не помињи то, Јововићу, да нећеш дозволити да се бијемо са браћом. Биће боље за тебе!"

Ђорђе Лашић је био у академији код мога стрица Стева Јововића, у најбољој класи и први међу завршеним питомцима. Нијесам могао вјеровати да ми треба да идемо да се бијемо са таквим Србином и јунаком...

Али, братоубилачки рат је већ почињао. У мом селу, Косовом Лугу, прве жртве биће мајор Петко Јововић, брат његов, учитељ Марко (син му је сад очни љекар) и Бошко.

Петокрака добра донијет неће

Када смо се јавили на Копиле кажу нам да идемо кући. Вратим се у Косић. Тада већ почињу да се воде борбе са Талијанима који су наваљивали да прођу у Даниловград и даље за Никшић. Мене су одредили да идем на терен и то ми каже Мида, велика комунисткиња, да је била мушко била би комунистички генерал. Вели Мида - идеш на Ржиште.

Сјећам се, на Ржишту, долази један у шињелу југословенског официра, прилази ми и каже:

"Младићу, где је овде Благоје Јововић ?"

"Ко сте ви ?"

"Младићу, немој да си дрзак, само ми покажи где је Јововић ."

"Ја сам Благоје Јововић !"

"Ти си син Јова Лазарева! ", промени човек тон. "Тако млад човјек... Мене су упутили код вас на положај ."

Било ми је мало непријато, све стари људи од мене, ја да им командујем. Он је био резервни официр и учитељ.

"Ја сам Војислав - Војко Шарановић ", претстави ми се.

Сједнемо са стране. Ја га питам :

"Шта ти се чини, Војко, како ће ово бити ?"

Војко гледа па каже:

"Петокраке, петокраке... то нас неће нигдје одвести...а ја сам дошао код тебе, зло вријеме орла наћерало да зимује међу кокошкама."

Тада запјевамо пјесму :

У нашем малом срезу,

Нема попа за јерезу,

Нако једног попа Љуба,

Изјела му браду губа...

Војко и мој поп Љубо дружили су се иако су били политички противници, и Војко је том песмом увек зачињавао попа Љубу, који је био радикал.

Убити попа и учитеља

Пола чете остало је у селу да брани народ од Италијана, а пола је ишло на Ржишта. Ја сам био командир једне групе, а Бако Југовић Брајовић друге.

Једног дана, када сам замијенио Бака, каже ми Милосав Бабић да треба да се убију, на положају, учитељ Саво Јововић, поп Љубо Јововић, Нешко Бајов Јововић. Саво и Нешко били комите и јунаци, а поп Љубо угледан националиста. Комунисти су их поштовали, али су их и мрзели, али да планирају убиство, то ме изненадило. Побуним се против тога.

“Ви сте рекли да се никада неће дозволити братоубилачки рат, то је и био услов да се ја прихватим да будем командир Косићке чете. Па нећемо тако!”

Милосав ме погледа па каже, све се смешкајући :

“Правимо им тиме велику част !”

“Част, да их убијемо ? ”

“Па рећи ћемо да су погинули од Талијана !”, наставља Милосав Бабић.

“Ја нећу !”

“Како нећеш ? ”

“Ја нећу да их убијем, нека их убије Бако, ја заиста нећу !”, кажем Милосаву.

Послије сазнам да то није хтио да уради ни Бако.

Но, једног дана ти долази Милосав Бабић. Тражи ме код куће мог пратиоца Светозара Филиповића званог Цвејо. Како мене није било остави поруку да за наредну ноћ обезбиједим добру стражу, јер ће нас наводно напасти Италијани. Још ми остави поруку да на стражи треба да буду тројица и да их редовно сву ноћ обилазим. Цвејо ми да то писмо од Милосава Бабића, а ја га покажем оцу Јову и он каже:

“Добро, идем ја на стражу ! ”

Куку Саво, брате

Пошаљем с оцем стрица, и Душана Јанкова, и Сава Ђуровића, једног много доброг и поштеног човјека. Било ми мало незгодно да наређујем оцу и стрицу, јер су старији од мене, али ме они послушају и пођу на стражу на Лазине, пред кућу Петра Симоновића.

Ја са Цвејом у једно доба пођем да их обиђем. Како смо ишли, чујемо пуцњаву. Шта је то? Пожурујем Цвеја. Дођемо тамо и каже ми отац:

“Све ми се чини да су комунисти убили Сава и попа Љуба, јер се пуца из правца њихове куће”.

Хоћу одмах да провјеримо и кажем Цвеју да иде са једне стране канала, ја с друге, дођемо до куће Шпира Туњова Лакића, великог јунака.

И чујемо како жене кукају и вичу:

“Куку, Саво, брате ! ”

Ми смо на двадесет, тридесет метара и слушамо.

Вратим се оцу и кажем му:

“Убили су учитеља Сава Јововића, брата попа Љуба ! ”

Отац нешто опсова, онда опсова комунисте. Баци пушку, и пође да види шта се десило.

Како да не одем стрицу на сахрану

Сава су убили на превару и подло. Прво су га позвали у штаб батаљона на разговора. Он је отишао да се јави. Кад су му рекли да иде у Главни штаб, то је био сигуран знак да ће бити убијен. Саво је то знао, говорио им је да је стар и да не

може да иде ноћу и да ће поћи ујтро. Међутим, комунисти су наваљивали и морао је поћи.

Саво се обукао, и узео пиштољ, јер је знао шта га чека, али је изгледа вјеровало да ће барем неког од њих убити и замијенити се.

Кренули из куће, онај Томашевић и двојица комуниста иду за њим. Кад су дошли негдје код куће Шпира Туњова Лакића, наиђу на воду, поток надошао. Кажу Сави да прво он прескочи.

“Ти знаш ове стазе, учитељу, па ти крени напред”, каже му је Томашевић. А она двојица стоје иза њега, смркли се, ћуте.

Кад је Саво кренуо да прескаче поток, Томашевић је пуцао. И убио га, ту, у потоку, с леђа.

То је послвије, кад је побјегао од комуниста, причао овај Томашевић, све како је било.

Тог јутра када су убили Сава, у нашу кућу дође Милосав Бабић и вели:

“Благоје једна добра ствар за тебе, ти си одређен од Главног штаба да будеш командир једне чете и да идете на Баја Станишића, који се под Острог дигао на оружје, кад је чуо да комунисти убијају националисте .”

“Ја то никада нећу прихватити, мени је Бајо Станишић био командант Школе у Билећи и ја да пуцам на њега нећу! ”

“Како нећеш? То је директива!”

“Ни на њега, ни на једног Србина!”

Он ме гледа, а ја му још кажем:

“Мени није част да ме Главни штаб шаље да пуцам на Баја Станишића. Ја на то никада нећу пристати. Нећу да пуцам на брата и команданта.”

Милосав Бабић прави се као да ме не чује и каже ми још како је Главни штаб забранио да Саву идем на сахрану.

“Како да не идем стрицу на сахрану”, кажем ја, а Милосав ће:

“Реци и оцу Јову да ни он не смије ићи на сахрану !”

“Ако имаш кураж ти му то кажи, али мало размисли прије него што му то кажеш !”

Онако љут уђем у кућу. Кад, мало послвије тога, дођу комунисти и траже ми митраљез. Не дам, јер сам га сам заробио од Италијана!

“Нијесу ми га дали комунисти ”, кажем ја њима.

Али комунисти, ко комунисти, навалили да узму митраљез, као у рату нема личне својине оружја, и ја што ћу, попуштим и дам митраљез.

Послвије тога ми дође сестрична од попа Љуба. Пита ме што да ради поп и могу ли му ја што помоћи.

Ја им кажем да ће на сахрану Саву доћи комунисти и рећи: “Попе, у име Комунистичке партије лишен си слободе!” А ако се не преда они ће пуцати и убити га.

Послвије је дошао мој отац. Пита како да помогнемо попу Љубу. Да му помогнемо ? Како? Ја само могу да му помогнем да га пратим до Даниловграда. Једино што могу да урадим је да ја идем поред цесте и да га пратим до Даниловграда, да му што не буде. Како ме сви познају могу да помогнем, ако наиђе нека комунистичка стража.

Дан је већ био свануо, поп Љубо је кренуо и мени јавио писмом да му не треба, јер је он ријешио да иде сам цестом, без пратње, за Даниловград.

Пет гробова у Јововићима

Била је сахрана Саву, мој отац је позвао многе пријатеље. Након те сахране, неколико дана касније, комунисти су убили једну комплетну породицу Јововића, оца

и три сина. Кад је то чуо, мој ђед је доживио срчани удар. Није могао да вјерује да је убијен Ђуро Јововић, и да су убијена три његова сина, и то још као издајници.

Партизани су прво отишли да убију Ђуровог сина Николу. Ноћу су му дошли на врата.

“Ко је? ”, питао је он .

“Партизани”, одазвао се један од њих.

“Легли смо да спавамо, гдје сад да отварам”, одговорио је Никола.

“Отварај или бацамо бомбу у кућу!”, рекао је један од партизана.

Када је Никола пришао да отвори, партизани пуцају кроз врата.

И убију га. Његова жена почне да виче, онда партизани убију и њу.

Онда су отишли по Ђура, повели њега и два сина у Главни штаб.

Отуд их повели до Кечине јаме...

Кад је видео да су му убили синове и бацили их у јаму, стари Ђуро сам је скочио за њима. У Кечину јаму.

Оца, три сина и снаху. Побили. Све.

Била су то страшна времена.

Ђед Лазар кад је то чуо, био је ван себе и почео је да призива мртве, а по вјеровању онај ко призива мртве, брзо умире. Ђед Лазар је исте ноћи тешко оболио и пред јутро умро од бола због убиства Ђура и његових синова и снахе, посебно што су их партизани прогласили изродима.

Мој отац, Јово Лазарев, окупи неколико виђених Јововића, Брајовића, Ђикнића, прве комшије, барјактара Јакшу Филиповића, Нешка Бајова, који је био чувени комита... Сви ти људи су били код наше куће и они позову и мене.

Било је тих дана страшно, јер се народ стравико од тих партизана на све стране, због њихових звјерских злочина. И ми ријешимо да тражимо везу са Бајом Станишићем.

Питају мене да ли сам за то, ја кажем да јесам.

Смрт малог Владе под шљивом

Тог истог дана на нас су пуцали Италијани, једна од граната пала је иза наше куће и убила једног мога брата од стрица, Влада Филипова Јововића, дјечака од тринаест година.

Такву смрт никада нијесам видио. Владо се наслонио на једну шљиву са књигом у руци, изгледа да је читао... И тако је и остао. Зове га мајка да иде на вечеру, он ништа.

“Владо, Владо !”

Мртав.

Кад су му дошли близу, виде да се већ укочио.

Убила га талијанска граната која је пала између двије куће, један гелер га погодио...

Ја сам таман стигао, био преко Зете, у Главном штабу...И таман сам стигао да му копам раку.

У Штабу сретнем Радомира Бабића, брата од тетке мога оца. И он је био у Главном штабу али ми нисмо то ни знали, знали смо само за Мошу и Ђиласа. Радомир крупан човјек, радио је у Подгорици, у дирекцији за финансије. Кад сам га срео носио је неку чудну, вучју капу.

Пита ме како да се састане са мојим оцем.

“Благоје, шта ти мислиш, како ова ситуација да се стиша, да се ово мало примири ?”

Откуд ја знам.

И каже ми, али да ником не причам, како су се договарали да мене поставе за команданта омладинског батаљона.

“Било је и других предлога, али хоће тебе иако си млад”.

Преко ноћи смо сахранили малог Влада. Сахранили су га старци и жене. Сјутрадан су дошли Италијани.

Поновни сусрет са својим митраљезом

Док сам ја са Цвејом копао раку за гроб Владу, дође неки човјек и тражи од мене да идем у штаб. Ја му кажем - у реду, кад завршим копање доћи ћу. Поново глас да се хитно јавим. У том долази Мида Брајовић, и њена сестра Олга Јововић, ћерка учитеља Живка Шутова.

Пођем са Цвејом, али му нисам ништа рекао куда идемо. Тада смо били на лађи са Бебом Брајовићем, који ме много волио. И овај учитељ ми каже “гдје си најбољи Марнићу, најбољи Јововићу”. Како сам био стидљив, мени је било мало непријатно што ме толико хвали. У том наилази Мишо који ми каже да су ме негдје, на важном мјесту, спомињали, уз обећање да ће ми причати. Мислим да је хтио да ми каже како је требало да будем постављен за команданта Црногорског омладинског батаљона. Чуло се већ да то треба да буде велики батаљон, у коме сваки борац мора да има аутоматско оружје.

Дођемо у штаб, а тамо много оружја. Ја видим свој пушкомитраљез. Гледам околу. Тамо стоји један стражар. Кажем Цвеју да узме оружја што више може.

“Зашто, па то није наше оружје !”

Ја му кажем - послвије ћу ти рећи, а сада узимај. Ја узео митраљез и ставио га на раме. Кажем Цвеју - узимај! Онај тамо један младић само гледа, не пита ништа. Ја сам напунио двије торбе муниције и нисам могао више. Цвејо је исто узео колико је могао. Покупљено оружје смо однијели мојој кући.

Код куће смо имали мало хране, а ја сам био толико уморан и гладан.

Кажем Цвеји да има у кући још пршуте. Дође мајка, кажем јој да смо ја и Цвејо гладни, а она нам онда донесе пршуте, и сира, и хлеба.

Он за нас није комесар

Кад је најео, Цвејо ти заспи. У том ме зове Јакша и вели:

“Немој рођака да будиш!”

“Морам !”

“Нека му саопшти твоја мајка да си ти отишао са нама”, вели ми Јакша. То ми сумњиво. Позовем мајку и кажем јој да Цвеја одмах пробуди кад је пођем. Јакша ми каже да је дошао да види и чује шта је мислим о томе да будем командант. Питао сам га да ми каже што мисли Милосав Бабић.

“Нема шта Милосав да мисли”, одговори Јакша.

“Он је комесар !”

“Он за нас није комесар !”

Шта је сад ово ?

Кад сам дошао код комуниста, било је много народа. Мрак, један фењер на столу. И кажу ми:

“Сви који се осјећају комунисти морају за 48 сати да пређу Зету!”

И да се јавимо Косоволужанима да нас превозе на другу страну ријеке.

“Шта је ово, јеси ли причао са Баком, шта ћемо ?” пита Цвејо, који бану изненада.

“Ја одлучио да будем са комесаром Милосавом Бабићем, рекао сам Баку и Јакши, али су ми рекли да он за њих није комесар !”

“Тако значи, е онда и ја идем с тобом”, рече Цвејо.

Смутња на све стране.

Бајо Станишић, Реља Пилетић и Јаков Јововић

Послије тога спреме се комунисти да иду са војском на Баја Станишића. Мени то није никако ишло. Ја сам био као пијан кад сам чуо сам чуо шта спремају. Да идем да убијам Србе...

Једног дана, мислим да је био фебруар 1942. године, ја ријешим да пођем код Баја Станишића, чујем да је у близини Острога.

Кад смо се срели питао сам га:

“Господине пуковниче, сјећате ли се мене? ”

“Чији сте ви син?”, питао ме Бајо Станишић.

Знао је мог оца а био познаник и са мојим стрицем који је био генералштабни мајор у Београду.

“Јова Лазарева Јововића”, кажем ја.

“Сјећам се”, каже Бајо.

Ја сам код пуковника Станишића био двије године у школи за обуку официра у Билећи. Тамо сам био питомац антиколске школе у којој се учило о новим топовим чешке производње, који су тада били модерни и добри у борби против тенкова.

Мој отац је у међувремену изабран да буде командир националистичке чете Косићке, која се и прва организовала, јер је он био стари комита. Све се било издарило на националисте и комунисте. Када је оформљена националистичка Косићка чета, створене су још неке чете од Зете до Сушице.

Тад је из Подгорице дошао краљевски мајор Реља Пилетић. Тражио је да се обрачунамо са комунистима, па и са дјететом, ако је црвено. И неки моји рођаци су се побунили, створила се гужва.

Тада сам први пут видио Јакова Јововића. Плав, дошао колима, стао на кола и говорио. До тада нијесам знао да је Јаков био добар говорник. Одржао је један говор којим је запрепастио и мајора Пилетића.

“Господине мајоре, истог смо чина, ја не дозвољавам да Ви у мјесту гдје сам рођен... да вичете на моје Косоволужане”, рекао је Јаков Рељи Пилетићу.

Након тога Јаков је био предложен за команданта батаљона.

Бајо Станишић је био командант Бјелопавлића и након кратког времена Баја признају и Херцеговци, тако је Бајо био командант читавог простора од Цетиња, Подгорице, Никшића, а Јаков Јововић командант Бјелопавлићке бригаде.

Тада сам видио и попа Перишића, који је био војвода за Херцеговину.

Кад сам дошао код Баја нијесам имао никакав чин и положај.

Главу чува брада

Тих дана комунисти су били протјерани из Црне Горе. Та година, 1942, без комуниста, била је доста мирна.

Следеће, 1943, ја сам био у Штабу Јакова Јововића, у штабској чети, гдје сам био водник. Послије командовања у комунистичким јединицама, код националиста ме једва запало да будем водник.

Штабска чета је била наоружана аутоматским оружјем и имала је страшну ватрену моћ. Ту је било 30 људи, добро наоружаних. Имали смо доста бомби и неке мале минобацаче, које су нам дали Енглези.

1943. године, пред саму капитулацију, Италијани ухапсе Јакова Јововића, у Подгорици. То су му намјестили “зеленаши”, они су сарађивали са Њемцима. И та Штабска чета, у којој је било доста Цетињана - Јаков је био ожењен Цетињанком - кренула је да га ослободи.

У то вријеме ја сам био под Острогом, код Баја Станишћа. Тада је код њега било много војске са свих страна.

Јаков је побјегао из затвора, тако што је обукао мантију, а имао је браду. Кад је излазио, благослови стражаре и - побјегне. Мантију му је у затвор донијела нека жена .

Јаков је био способан човјек, добар борац, говорник и прави глумац.

Генерал Блажо Ђукановић, у кратком капуту

Италијани су капитулирали, а са Цетиња Бају Станишићу долази генерал Блажо Ђукановић који Бају каже да не жели да буде никакав командант, а да је са Цетиња отишао јер је чуо да долазе Њемци и више није могао да издржи и да их чека. Бајо је тада њему рекао:

“Ви ћете, генерале, бити овдје и командовати. ”

Послије капитулације Италије, ми смо отишли у Босну. Имали смо борбе на Сутјесци и мало је требало да заробимо Тита. Са нама је у Босни био и генерал Блажо Ђукановић. Био је мало пунији. Стално је носио неку кратку кабаницу... Кад смо ишли по Босни, тога се добро сјећам, иде генерал Ђукановић у кратком капуту, а таква зима и јади, да не вјерујеш да са таквом гардеробом човјек све то може преживјети.

Напустио је Блажо Цетиње и одлучио да иде са нама без икаквог захтјева. Бајо Станишић га је цијенио и ни једну одлуку није донио да се не би са Блажом консултовао.

Идемо ми тако уз једно брдо. Како идемо мени западне нога између два камена. Не могу да се вратим, јер ћу сломити ногу. Не знам шта да радим, те ти ја одвежи везице и извуци ногу. Изађи ја без цокуле. И како сад да идем полу бос, те ти ја сазуј и ону другу ципелу. Тако сам ти пјешачио неколико километара, док нијесмо наишли на једну кућу и позајмили неке ципеле. А снијег био велики. Данас, кад се сјетим, не знам како сам то издржао, а да се нијесам нагрдио и разболио.

Кад се Рољо набока

Био је са нама неки музичар, свирао је трубу, а звао се Рољо - то му је био надимак. Дође нам храна и кажу - то вам је за три дана. А Рољо узме и наједе се добро, поједе све оно што су му дали за три дана. Ја узем и оно распоредим. Како други дан није имао хране, Рољо почне да проси, дође код мене и каже - дај ми мало.

“Рољо, кад се арчи нек се арчи, ти поједе све наједном, не дам ништа!”

Он ти онако гладан... издржао је једно вријеме, али трећи дан више није могао да издржи, добије нервни напад. Почела да му иде пјена на уста.

Један му борац приђе и даје му воде, а Рољо њему каже - дај ти мени мало љеба !

Кад је дошла нова храна и рекли Рољу- ово је за три дана, он подијелио на четири.

С лева Баћевић, с десна Ђуришић

Био сам ти ја, синовче, и на Неретви.

Чуо сам да ови комунистички историчари пишу како је ту погинуло пет хиљада четника! То није тачно. То су комунистичке лажи.

Знам да ми је једном један партизан пред крај рата говорио: “Куку вама ако изгубите, бићете криви и оцрњени за све и за оно што сте урадили и за оно што

нијесте!" Тако ти је и било. Ја данас кад чујем шта су они све писали за ових 55 година, колико нијесам био овдје, ја се само смијем, које су то глупости.

На Неретви смо ми страдали, али не у неком великом броју.

На Неретви је комуниста пуно погинуло. Али они то не пишу.

На Неретви ми, четници, нијесмо видјели ни једног Њемца ни Италијана. Него смо се борили са партизанима.

Ја се сјећам да је са лијеве стране био одред четника из Херцеговине, војводе Баћевића, а са наше десне стране Павле Ђуришић.

Нас су оптужили како смо сарађивали са Италијанима на Неретви, а Италијани на Неретви дају оружје партизанима. Да су били наши сарадници, то оружје би дали нама, четницима, а не Титу и партизанима.

Има документа, између осталог и извештај да је Бироли, по наређењу свог главног штаба, дао оружје партизанима и Титу. То се десило и у Подгорици 1944. године, када су Италијани дали оружје партизанима, а они нас онда напали италијанским топовима и бацачима. И добро нас изненадили, јер смо знали да су они никаква војска и да немају оружје.

Брдо наших лешева

Помислите, ми једном близу Колашина. Кад, ноћу надлијећу авиони и бацају падобранима оружје. И лијепо се чује како до нас неко виче и то на српском .

И ујутро идемо, хоћемо да видимо какви су падобрани пали на партизанску страну. Какве сам среће, то мени западне. Иде нас једно двадесет. Кад нас изненаде партизани. Тако нас побију да нас је само двојица остало. Ја и још један четник. Никада у животу нијесам видио на једном мјесту толико мртвих људи. Погинули су само зато да би се домогли оружја које су Италијани бацили партизанима.

Овако је то било. Ми смо трчали низ једно брдо, спуштамо се доље, а партизани по нама митраљезима. Све побише. Остали само ја и један, којег су ранили и ја га вукао на леђима, звао се Вујо.

Четничка бригада Јакова Јововића ни у једној битци, нигдје, није била потучена, чак није имала ни мртвих, само је било рањених.

Једном ти крај Неретве заробимо педесет комуниста, и кад се предају један нам запомаже:

"Не уби ме, брате Србине, мене су усташе убиле све и ја сам у партизане отишао да се спасим од усташа".

Пита га Јаков - има ли ту још Срба ? Има !

"Познајеш ли их све?", поново ће Јаков.

"Познајем", говори он.

Онда ти одвојимо на једну страну Србе, а Хрвате на другу. Србе узмемо у своју бригаду. Кад су нам приступили ми смо их звали "четнички добровољци". За оне Хрвате се побрнуо Дујо. Он је био фанатик.

А "добровољце" смо довели са Неретве и били су стално са нама у борбама. Послије је те "добровољце" тражио војвода Ђујић, мој отац их је послао Војводи, преко мора, за Шибеник.

Италијани и партизани, а ми сами

Лаж је да у они, партизани, били на Неретви побједници. Наша бригада, четничка, Јакова Јововића....ми, на Неретви, нијесмо ни једну борбу изгубили. А партизани су само одступали. Партизане су херцеговачки четници гонили према нама, а ми даље, кад су видјели да им нема спаса, онда су паметно уредили и

разбјегли се по тројкама. Кад су тако бјежали нијеси знао гдје да их тражиш и тако су се спашавали, бјежали су ноћу и пробијали се кроз наше положаје како су могли.

У тим борбама ни ми ни партизани нијесмо много поштовали рањенике, него смо убијали и ми и они, на кога год наиђемо. "Битка за рањенике". Ех...

Знаш, синовац, шта је била Неретва?

Бајо Станишић и Блажо Ђукановић су били наши команданти на Неретви, водили црногорске одреде, а Јаков Јововић, био је командант Бјелопавлићке бригаде.

Ми смо добили наређење од Главног Штаба и Драже да уништимо остатак комуниста који су њему из Србије, гдје су били опкољени, побјегли у Босну.

На Неретви је било жртва. Али, партизани су само бјежали. Да су убили пет хиљада четника - то је обична лаж. И глупост! Од четника из Црне Горе је мало погинуло. А из наше бригаде, бјелопавлићке, није било мртвих, само су били рањени, теже, Нешко Бајов, а лакше поп Љубо Јововић.

И још једном хоћу да кажем, а то бих поновио и пред комунистима и пред Богом и народом: ми смо се тукли са партизанима сами, нико нам није помагао, а партизански савезници на Неретви били су Италијани, партизани су од њих добијали оружје.

Бајо је био главни, али за сваку одлуку Бајо је питао Блажу:

"Шта вам се чини, генерале, је ли ово добро?"

Партизани су одступили са Неретве у правцу сјеверне Босне. Велики број погинуо је на Неретви, толико да је то било страшно.

За вријеме борби са партизанима на Неретви, ми Нијемце нисмо нигде видјели, нигде, а то што пишу партизански "историчари", то су обичне лажи.

Војвода Ђуришић на бијелом коњу

Бајо Станишић био је добар командант, али Павле Ђуришић је заиста био јунак. Није био неки говорник. Једном сам га слушао како говори пред стројем... Постројила се велика војска код цркве у Спужу, треба да нападнемо партизане негдје према Пиперима. Павле стао пред нас, подигао пушку и каже :

"Јунаци, ја не знам лепо да говорим, ја говорим с пушком у руци! Напред јунаци! За мном!

И заиста, гледао сам га како иде у борбу, иде лудо, то је невјероватно! Ничега се не боји, само иде! Први. И на јуриш! Пуца. Испред свих, на белом коњу. А метак га нече. И никада није био рањен. Ранили га једном, само једном, када се враћао из Албаније. Ни тада му не би могли ништа да га нијесу из засједе напали, с леђа, али га ни тада нијесу могли убити, само су га ранили.

Пролазио је Павле кроз страшне окршаје. Једном, нападну нас, а он стоји, заузео положај код неке стијене и виче да пролазимо. Пуца на све стране, падају гранате, он само бије и пуца. Ни да га метак окрзне.

А сјећам се Ђорђа Лашића, великог команданта и хероја, пукне ли једна пушка у борби - њега рани. Лашић је имао стотину рана на себи.

Јаков Јововић је био интелигентан, одличан говорник, ауторитативан. Али, Дража је једном био страшно љут на њега. Јаков, мало-мало па на Цетиње. То се Дражи није свидело, мрзео је официре који "воде политику", а ти одласци Јаковљеви, то му личило на неку политику. И онда му једног дана забрани да не смије мрднут из јединице. Поставио услов: ако буде још једном ишао на Цетиње, биће разријешен чина и команде.

Послије је Дража Михаиловић одлучи да Баја Станишића, на мјесту начелника штаба, замијени са Владом Ђукићем, који је био генералштабни официр.

Логор за дјецу у Ливну

Сјећам се једног страшног призора. Када смо ишли коз Босну видјели смо један логор. То је било у Ливну . На једној ливади коју су оградиле бодљикавом жицом. И у тој огради била су дјеца од пет до седам година. И била су гола. У том логору, усташки доктори су на дјецу вршили медицинске експерименте. То су били мали Јевреји, дјеца су Јевреја које су усташе убиле.

Ми смо видјели ту дјецу... којој је стомак био испео из дупље и спустио се између ногу. Костури, живи костури. Само им очи оволике... Изгледала су полу лудо, само су ходала у круг. То су били живи лешеве од дјеце, а не дјеца. То је била у зиму 1943. Два дана смо гледали како та дјеца живе, било је то страшно.

У 1944. било је доста братоубилачких борби и о томе је срамота причати. Једном ми је неки Италијан рекао за своје - нијесмо ми луди Балканци да се кољемо. Ја сам увјек избјегавао да причам о детаљима из борби са комунистима, срамота је то... брат на брата. Мада, нема човјек чега да се стиди, злочини комуниста били су страшни... Ко се Бога не плаши, ни људи се не стиди.

Те 1944. године, комунисти су друг пут ушли у Косов Луг. Није их било од фебруара 1942. Остали ми сами, нема Италијана, капитулирали, нема Њемаца... На положајима је био мој покоји отац са Штабском четом. Ја сам био у Даниловграду, код неких рођака. Једно јутро долази глас да су комунисти из Загарча и Бандића ушли у Косови Луг.

Мој отац пита Јакова шта да се ради, а Јаков каже - да их нападнемо.

"Кад видите моја три свјетлећа метка да се крене у напад!"

Јаков ће, са десетак људи, да крене први. А ми да уђемо међу њих и да им дођемо иза леђа.

Три свјетлећа метка

Размишљајам како да прођемо кроз њих, можемо ли да откријемо комунистичку лозинку и одзив.

Кажем Јакову да пусти мене, ја ћу са комунистима лакше изаћи на крај.

И кренемо. Колона, растојање - десетак метара ! За сваки случај, ако се нешто деси да сви не страдамо.

Ја кренем напријед. И брзо наиђем на партизане. Шта ћу сад?

А један ми, нервозно командује:

"Пролази, пролази брзо, шта чекаш ?"

Не пада му на памет да нисам његов. Не може да верује да се неко усудио да тако слободно крене право на њих.

Прођемо.

И тако, кроз партизанске страже, све до Сушице.

Видим: поплъчкали нам стоку, говеда, крмад... Пјевају, вичу. Већина их је било пијано.

Нас десетак, дубоко у њиховим положајима. Сви с аутоматским оружјем, мало смо се распоредили... Севну светлећи метак, други, трећи... Кад су испалена три свјетлећа метка, Јаков је кренуо са чела на партизане. Они крену да бјеже према нама, ми запуцамо.

Кад је настала бјеганија! Оставили и краве и прасад, само живу главу да извуку преко Сушице. Један није знао да плива и мислим да се удавио у ријеци.

Чујемо да долазе Њемци од Шавника ка Никшићу и ми, са два одреда, кренемо да их сачекамо.

Ми смо пут пресјекли и запуцали. Онда они направе обруч око нас. Убију нам командира Грозданића, који је био по чину водник у штабској чети. Убили су нам још неколико људи.

Ја, са својим људима, кренем у повлачење. Њемце нијеси могао фронтално нападати, што нам је безброј пута говорио Бајо Станишић. Њемце си могао само изненадити, напасти их тројкама, као што су радили комунисти.

Каре капетана под Острогом

Бајо је имао Штаб у Доњем манастиру, у Острогу. Ја сам био у једном шатору, првом до команде. Ту је био мој отац и неколико официра - капетана које су популарно звали "каре капетани". Било их је четворица. Начелник Штаба је био Владо Ђукић, мајор, генералштабни.

Послије мало времена дошао је доктор Јово Тошковић, изасланик Главног штаба Драже Михаиловића .

Ту смо имали двије радио станице, ја сам послије једну однио и дао мојору Лашићу.

Кад смо ишли код Лашића, преко Пипера, наиђемо на комунисте. Неки од нас иду пјешнице, неки на коње. Предходница испред, радио станица утоварена, са опремом, на два коња.

У јединици смо имали једнога који је волио да баца бомбе и звали смо га Бацач, он је био носилац оружја за Вукала Вукотића, са Цетиња. Вукола мислим да је био правник, био је много популаран у Америци, умро је недавно...

Каже тај Вукале Вукотић, кад му је нестало оружје, а Бацач му је носио оружје:

"Бацач, дај оружје, мајку ти твоју!"

Чују то комунисти па вичу:

"Друже команданте, четници имају и бацаче !"

Уђемо ми у борбу са комунистима. Пуцали смо аутоматским пушкама које су нам дали Енглези. Тако прођемо Пипере.

Краљ на радију

Тако смо били неколико дана уз радио. Слушамо. Нисмо ми знали много о томе шта се дешава. Ја сам по некад нешто чуо од оца... И тако, имамо шта да чујемо: како Краљ позива да се приступи Титу, а ко то не уреди да ће носити жиг срамоте и издајства.

Шта је сад ово? Да ли је ово могуће? Какав "жиг срамоте и издајства".

Један наш комшија каже:

"Нико не може да носи жиг срамоте и издајства".

Тих дана отац ме пусти да идем са Јаковом, после је Бајо тражио да останем с њим.

Једног дана чујем да је, по наређењу Главног штаба, дато овлашћење војводи Павлу Ђуришићу да одреди једну мисију која ће да иде у Италију, да се контактира и преговара са савезницима. Сицилија и јужна Италија већ су биле савезничке. А Дража Михаиловић је дао обећање Енглезима. И гарантује да могу да изврше десант на нашу обалу, јер од Бара до Херцег Новог нема нити једног комунисте. Ми треба да се договоримо са савезницима, да им обезбедимо мостобран, да будемо претходница њиховом десанту.

У делегацију су били одређени Јеврем Шаулић, велики српски интелектуалац из Никшића, са два енглеска официра која су била послата из Главног штаба и, мислим, још два америчка официра. Са њима је ишао и љотићевац Ратко

Парежанин, који је тада био у Црној Гори, јер је био ожењен Црногорком. Преко Недића је средио да се Црној Гори упути велика помоћ ...

Ратко Парежанин дошао је 1943. Био је добар новинар и писац, поклонио ми је књигу "Смрт краља Александра". Био је добар пријатељ са Јаковом Јововићем.

Тамо далеко, тамо је Србија

Сјећам се тих тешких дана, нема ниоткуд помоћи. Енглези ништа не шаљу. Талијани док су били у градовима, бар су хранили народ у градовима.

Ништа. Нигде ништа. Онда ти Парежанин пође у Србију, брзо се врати и донесе помоћ.

Љотићевци су били добро организовани, у својим редовима су имали највеће интелектуалце. Они су идеолошки били спемни да се бране од комуниста. И најбољи лист, српски, у емиграцији, била је "Искра", коју је уређивао баш Ратко Парежанин. А послије, Јаша Љотић, све док га комунисти нису убили, обесили га у неком хотелу, или је био неки стан, у Њемачкој.

Добро. Ишли смо да тражимо помоћ од Недића. Али, далеко је Србија! Из Подгорице смо кренули неким колима преко Албаније, прво само дошши до Скадра, затим до Косовске Митровице. Тада је у затвор пао Павле Ђуришић, некако је побјегао и отишао за Санџак . Ми смо наставили пут према Врњачкој Бањи.

Дража Михајловић јави да би му била жеља да прими Јакова Јововића, по други пут. Јер је било некаквих трзавица између њих. Код Драже се спрема да иду: подбан зетске бановине Влаховић, Стево Јовићевић, таст Јаковов, и ађутант Павла Ђуришића... Мени драго што ћу видјети Дражу, јер сам једном ишао у Васојевиће да га видим, али ми није успјело.

Прими нас код Драже начелник штаба Захарије Остојић, он је био Црногорац, пита мене:

"Ви сте Јововић?"

Потврдим, он пита шта сам ја Стеву Јововићу ?

Ја сам му од брата, јединог стрица, рођеног.

Уђемо, а Дража ми каже:

"Значи, Ви сте братанић Стева Јововића, Стево је био мој први командант".

Стева Јововића су много цијенили и Дража и Недић, који га је поставио да буде, једно вријеме, инспектор Српске страже. Дража је био пун ријечи хвале о Стеву, који му је, вративши се из њемачког заробљеништва, пуно ваљао.

Београд под савезничким бомбама

Био је крај рата и требало је спашавати српство.

Како? С ким ?

Неки Пилетић је био ступио у контакте са Русима, који нијесу хтјели да разговарају, ако не признамо Тита.

Тих дана, у Београду, било је разговора да се ублаже разлике и сукоби између четника и недићеваца.

Дража нам каже за Стева Јововић - одужио се српству, помажући и народ и војску.

Тада су ми рекли како ме је доктор Тошковић код Драже предложио за неки официрски чин, јер сам био добар борац. Ја за то нијесам знао, а Тошковић је већ био погинуо. Дража је ту препоруку прихватио, мада се често љутио на предлоге за унапређења. А за мене, кажу, одмах је дао чин.

Када смо дошли у Београд било је страшно видјети. Дан раније Београд је био бомбардован "теписима" савезничких бомби.

Кад смо тражили Стева Јововића, рекли су нам да је дао оставку и да је отишао у шуму код Драже. Међутим, сјутра дође Стево и пита ме како је отац. Он нам понуди да пођемо код њега, јер су се тамо окупљали. Срели смо Павла Јововића, који је био народни посланик, носилац Карађорђевог звијезде, био је и министар за пољопривреду. Тамо смо нашли и Сава Радовића, који је био брат Андрије Радовића, председника црногорске Владе. Са њима је био и Павле Бошковић, који ми каже како ме се не сјећа.

Јаков је њима рекао да ће да тражи аудијенцију код Милана Недића. Јаков је тражио да идем са њим, а други нико. Знао је да ће га Недић примити због Стева, којег је пуно цијенио.

Недић плаче, и ми плачемо

Примио нас Недић.

Стар човјек, дугог црвеног лица. Бијела коса, кратка, полућелав. Одржао један говор у част добродошлице и каже да му је много стало што о њему мисли народ у Црној Гори. Испричао нам је да су првог дана капитулације тражили да он буде председник те покорене Србије да би се нешто спасило, па му то није ишло. Кад су Хрвати дошли до Земуна, једини је он бранио Србију. Он, али и Љотић, мада се ми са њим не слажемо.

“Био сам армијски генерал, био сам начелник штаба, био сам министар одбране, био сам у Србији све што је могао бити један смртник. Кад су бомбардовали Битољ, као министар одбране смијењен сам. Италијани су грешком бомбардовали Битољ, уместо неког града у Грчкој, ја сам тражио извињење, послуже су ме смијенили”.

И наставио да нам јадикuje :

“Све сам био, сем краљ Србије и Југославије, а пошто сам заклет и вјеран Карађорђевићима и када би ми се то нудило, то никада не бих направио”.

Био је свјестан скорог краја и какав ће тај крај бити.

“Стало ми је да ми кажете што мисле Црногорци о мени.”

Јаков устаде, мало гледа, ћути...Онда започе говор.

“Сјећаће се како сте им поручили: ако се одрже на Мојковцу 24 сата одужили су се српству...”

Јаков је тако говорио да је Недић плакао, а и мени су пошле сузе.

Онда је Недић рекао:

“Све сам урадио да спасем српство, али нисам могао од комуниста, можда ће ми народ за то захвалити, али политичари сигурно неће!”

Код заточеног патријарха Дожића

Кад смо завршили код Недића, Јаков је тражио да видимо патријарха Дожића, који је тада био у Панчеву, у једном манастиру.

Код патријарха смо отишли у цивилу, државним колима.

Са патријархом Дожићем био је и Николај Велимировић, то је био јун - јул 1944.

Манастир је био заграђен. Кад смо дошли на главни улаз, стражар нас није пустио. Јаков почне на њега да виче, пита га није ли неки Хрват или фолксдојчер, псовао му и оца и мајку, почео да му прети :

“Долазе дани слободе, платићете ви нама!”

Но, овај нас не пусти. Ми у кола и назад у Београд.

Код Патријарха смо могли тек сјутрадан и то само неколико сати. Ми у манастир, онај нас стражар поздравља, а Јаков мени каже:

“Види те вуцибатине!”, и поново га поче псовати.

Кад смо ушли, Дожих почне да нам прича како је једини поглавар цркве који је у затвору. Али, право да вам кажем, више ми, у тим тренуцима, лично на официра него на патријарха.

Јаков га пита, може ли да му се помогне да побјегне из овог ропства.

Дожих му одговара да су са тим предлогом долазили и љотићевци.

Николај Велимировић ме је некако изненадио. Када смо код њега ушли било је сунце и кренули смо степеницама, а он нас је чекао на врху степеница. Тако дугу браду никада нијесам видио, бијели се брада, а сунце бије. Ја у први мах мислио да има златну браду. Приђе нам да нас љуби и говори:

“Благо мени, ево моје српчади.”

А патријарх Дожих ми даде један крст и каже:

“Овај крст је дрвени, када стигне дан слободе дођите да вас примим и да тај крст замијенимо, не бољим, него слободнијим и поноснијим”.

Од тих ријечи и његовог поклона био сам просто хипнотисан, такав осјећај ни прије ни касније у животу нијесам имао.

Мајор Лашић без зуба

Из Београда смо кренули према Санџаку, али нам неки војници са турским капама нијесу дали. Јаков је тражио гдје може наћи Павла Ђуришића да му пренесе поруку да га сви признају да буде командант Црне Горе и Санџака.

Из Санџака смо кренули према Колашину, ишли смо ноћу. Одатле смо дошли до Ђорђија Лашића и вратили се у Даниловград.

Те, 1944. године, Њемци бомбардују Подгорицу. Ја мислим да је у том бомбардовању погинуо и Лашић. То је био страхан ратник. Лашић је био велики јунак и командант, а није волио да га зову војвода. Нема мјеста гдје није био рањен. Зуби су му били сви поломљени. Лашић је био велики јунак, војсковођа и Србин.

Лашић није погинуо од метка, него је крај њега и жене му, пала бомба и од детонације су умрли. Лашић је за мене био наш најбољи српски војвода послјије Баја Станишића, а ни Баја није дао да га зову војвода.

Тих дана, у Подгорицу је дошао Павле Ђуришић, Јаков Јововић га је признао за команданта. Павле Ђуришић је био велики ратник и са правом је добио да буде командант Црне Горе и Санџака.

Спремте се, спремте, четници

Пред крај рата одређена је мисија која је требало да договори искрцавање савезника на јадранску обалу. Међутим, та прва мисија је пропала јер су је Њемци открили и убили. Требала је да се одреди друга мисија.

У Острогу чујем да је у нову мисију одређен Јаков Јововић, да иде у Боку Которску да види националистичко руководство и да одржи неколико говора, да дигне морал и повјерење у националисте и савезнике Енглеze.

Истог дана ме позива Јово Тошковић, изасланик Драже Михаиловића, велики интелектуалац и историчар. Он ме је волио и цијенио као младог човјека. Он је тражио да ја идем са њим код Ђорђа Лашића. Тамо ће нам дати везу да идемо за Србију.

Послао ме кући да се одморим и спремим на пут. И да узмемо два пара цокула, јер ће бити доста да се пјешачи.

Тошковић је рекао да се јавим за три дана. Ја сам пристао и отишао у Косић.

Кад сам дошао кући, кажу да како би требало да испратимо Јакова Јовића, који је кренуо за приморје. Отпратим их до Загарача, до куће моје тетке, одатле они продуже без мене.

Остао сам код тетке да спавам. Негдје око три сата ујутро, неко на на врата и виче:

“Благоје, Благоје...”

“Шта је сад?”, отварам врата на којима видим задиханог Цвеја.

“Велика борба! Са партизанима из Загарача!”, каже Цвејо.

Спремим се и са Цвејом у борбу. Дођем код мог заробљеника Италијана, звали смо га Неро. Ја сам га у једној борби заробио и од тада је био у јединици са нама.

Неро је већ пуцао. До свитања смо водили силну борбу. Мислио да од нас нико није остао жив. Кад је свануло, видимо, нико није ни рањен.

Никад ближи смрти

И кад смо помисли да је борба завршена, партизани почну да нас гађају бомбама. Гађали су нас италијанским бомбама, које су добили када су их наоружали Италијани. Те бомбе нијесмо сматрали много опасним, јер би експодирале чим налете на препреку. А није било могућности да бомба долети до нас а да не закачи дрво или грану. И док су око нас пуцале бомбе, гледам ја Нера и кажем му:

“Не бој се, ово су твоје италијанске бомбе, неће оне тебе убит!”

Он се само насмијао.

И док смо то говорили, долети једна бомба, парче ме закачи по прсту! А следећа право поред Нера. Тако га нагрди да су му се видјела цријева. И ту Неро погине. Гледам Нера како ми умире пред очима, а не могу му помоћи, кад - иза једног камена се појављује партизан. Са рукама подигнутим у вис. И у њима митраљез.

“Друже, предајем се!” , виче.

Ја га гледам. Неро мртав. Мене боли она рана. Не знам шта да радим.

И док ја мислим шта ћу сад са партизаном који се предаје, он ти стушти митраљез. И равно цијев у мене. Да ме убије! Ја се следио... а оно...ништа! Закочио му митрељез. Стојим као скамењен. Он се нашао у чуду. Одједном - пуцањ. Помислим, неко пуца у мене! Тек, видим, пада онај партизан. Покошен.

Погледам са стране кад оно моји пуцали у њега.

Онај партизан прво погодио Миша Дабетића, узео од њега митраљез и кренуо даље да нас убија, мислио да је Миша мртав.

Нађемо Миша рањеног. Причам како се партизану заглавио митраљез. Мишо се чуди и каже ми:

“Мени никад није блокирао !”

Дим са Острога

Ту смо похапсили неколико комуниста, а Јаков и Цвејо су наставили за Боку да припремају терен за искрцавање савезника. Ја сам се вратио кући да се спремам на пут за Србију, са др Тошковићем. Кад сам дошао кући, видимо, из правца Острога диже се велики дим, види се и ватра...

У тој ватри и диму погинули су Блажо Ђукановић, ђенерал, и Бајо Станишић, пуковник и војвода четнички.

О којима је пјесма пјевала:

Иде војска од Никшића,

Одред Баја Станишића,

Из Винића Обилића,
И јунака ових страна,
Ђукановић Блажа бана.

Једини преживели, неки Благоје из Васојевића, кад су их повели на стрељање, имао среће, не погоди га метак, он пане доле, правио се мртав и кад су му одело и цокуле скидали, бацили га у јаму, он искористи прилику кад су партизани били неопрезни, дигне се "из мртвих", баци се у бијег, пуцали сви за њим, опет га метак не погоди...скривао се у шуми три дана, онда дође у наш Штаб. Од њега сам чуо како је било.

Ситуација безнадежна. Узалуд су звонила острошка звона, помоћ тражећи. Нико да крене опкољеним четницима.

Партизани понуде Бају Станишићу, не да се преда, него да пређе на њихову страну, даће му сектор да командује, само да призна њихов врховни штаб. Бајо одбије!

Онда обећају четницима да ће их пустити кућама, само да се предају, да се не пролива братска крв. Изађу, мирно предају оружје, партизани их поведу у Доњи Острог, саслушају их, мирно, дају им вечеру...А онда, у глуво доба ноћи, све их повежу, изведу - као морају да беже, долазе Њемци - и пострељају их.

Ђенерал Ђукановић предао се, није желео да светиња острошка страда у борби у којој четници нису имали никакве шансе. Са њим се преда и Дражин изасланик, др. Тошковић, над чијим лешом су партизани највише сеирили:

"Дођите да видите Дражиног министра !"

А Баја Станишића метак погоди док је пуцао, погибе на прозору манастира. Три његова рођака не хћеше им живи у руке, изврше самоубиство...

Крв се проли крај ћивота светог Василија, крв братска.

Ја сам на Острогу, код Баја, провео више од годину дана. И само ме случај спасе. Да нисам отишао кући да се спремим, погинуо бих као др.Тошковић који је на Острогу само мене чекао па да кренемо за Србију.

Нема смрти без судњег дана.

Погибе стриц

Крајем аугуста 1944. године, дошла је велика несрећа на моју кућу и фамилију. Никада нисам причао о тим нашим борбама и братоубилачком рату, али ово хоћу да ти испричам.

Тог несрећног дана превезао сам се преко Зете, и са два-три човјека пуцао у правцу гдје су партизани. Видим: долази велика група наших, возе се на велике гумене чамце, које су бацали Енглези. Превезла се читава Косићка чета и неколико њих из Штабске чете. Гледам, иде мој стриц Душан и кад приђе ја му кажем да се пази, да иде полако. Био је десно од мене, једно десет метара и два-три метра напријед.

Дошли до једне куће, он каже, сасвим мирно :

"Благоје, ранише ме !"

"Пани доље!", видим да им је још на нишану.

"Немој ме оставити комунистма!", моли ме.

"Ма, знаш да нећу !"

Гледам га како сједи, беспомоћно.

Опали друга пушка. Видим: погоди га поново.

"Ај, уби ме друга", рече и паде.

Видим Душана како лежи мртав. Сташан призор.

Смири се, погинуо је и отац

У том долази отац, видим - даје торбу Бошку Грујичину и виче му:

“Чувај ми то, Бошко, ту ми је част !”

Касније сам видио да су у тој торби била нека писма, од генерала Љуба Новаковића и још много преписке са Бајом Станишићем, Блажом Ђукановићем... Та документа је послуже моја фамилија бацила...

Да се вратим том страшном дану.

Кажем оцу да ја први кренем. Да се извучимо. Он ми не да. Каже: он ће први. Спустио се на кољена и лактове, крене тако, не устајући а испред себе носи неку камену плочу.

Партизани отворише ватру. Видим - ватра сијева из оног камена. Отац се спушти и сакри се иза плоче.

Кад се придигао да крене, јави се глас са друге стране, женски:

“Чувај се, чика Јово, не крећи никуд !”

Познала га нека партизанка.

“Шта би, ко то прича, Благоје”, пита ме отац.

“Нека партизанка... склони се доље!”

Склони се, мало сачека.... Кад се опет подигао, чује се опет глас:

“Лези доље, чика Јово !”

И у том тренутку, само што се придигао, сачека га је митраљески рафал.

Покоси га.

Куку мени, оче Јово, где погибе !

Видим, настаје бјежање из чете. Кажем им :

“Добро, ви идите, ако нећете да чекате ноћ, али ја оца и стрица нећу оставити !”

Каже Бошко Грујичин Брајовић :

“Остајем ја са сином !”

Милан Брајовић исто. Остаде још неколико Брајовића.

Хтио сам да јавим Саву, активном официру, командиру Косићке чете, шта се догодило и кренем према њему. Сретем брата Мита - Димитрија и он ми каже:

“Погинуо Ћића”, а ја додајем:

“Смири се, погинуо је и тата !”

Он врисну.

Кад, видим мало даље брата Вељка, имао је 12 година, носи пушку.

“Ко ти је дао пушку!”, нападнем га.

Он се јадан уплаши, баца пушку, стаде... У том наиђе стари капетан Саво Јововић, тражим од њега да не пусти да ме комунисти пресеку.

“Ја ћу извући стрика и тату у први мрак!”, кажем Саву.

Вратим се на положај, кад - сви побјегли! Остало само неколико људи.

Падне ноћ. Наредим да се припреме бомбе.

Идемо!

Почнем да вичем крупним гласом:

“Напријед, први батаљон, с десна, други батаљон, лево! Бацај бомбе!”

Запуцали ми и наредим да се припреме бомбе. Душана и оца Јована.

Кроз неке кукурузе прођосмо и дођемо до неког Сава Ђуровића. Ја му се захвалим за помоћ. Узмем оца и стрица преко Зете и пренесем их кући.

Партизани су нас све вријеме гађали.

Био је велики погреб, много војске. Од Косића до Даниловграда била је колона војске и народа. На погребу је био и Павле Ђуришић.

Дошли на гробље, а поп Љубо гледа и каже - оволико људи никада није било никоме!

Над гробом мог оца говорио је професор Милош Јововић, један од најобразованих људи у нашем крају. Милош је био уредник четничког равногорског гласила "707". Његов син је познати српски песник, Ранко Јововић.

На бурном мору

Неколико дана послџе сахране, дошло из Главног штаба да се одреди мисија за преговоре са Енглезима. Одреди Душана Влаховића, подбана Зетске бановине за председника мисије а Јакова Јововића за подпретседника, и још попа Љуба, а са њима одреди и мене, као представника четничке омладине.

Почетком септембра 1944. делегација креће на преговоре у Италију, али сви не одемо. Из Котора, поп Љубо вратио се у Косиће. После је кренуо у бежанију, ка Кочевском Рогу. Није се вратио.

Прво смо ишли за Подгорицу, ту је, у Старој вароши, био четнички штаб смештен у кућу учитеља Зарије Филиповића. Са тим учитељем Јаков Јововић је био велики пријатељ. Требало је да се иде у штаб, код Павла Ђуришића, јаве нам да је војвода Павле Ђуришић у болници, на Крушевцу, рањен. Ране је добио од партизана када се враћао са преговора. Тражио је од Шиптара да његове јединице мирно пропусте преко Албаније, за Грчку. Павле Ђуришић требало је да нам да документа за пут. Кренули смо из Подгорице, ка Цетињу, па послџе ка Котору. У Котору смо провели два дана. Тамо смо срели капетана Петерсона, који је био у мисији код генерала Драже Михаиловића. Путовали смо малим бродом, "Тендер" се звао. Те ноћи кад смо кренули било је велико невријеме, па смо морали да се вратимо. Бура је била стравична. Испловимо опет, некако изађемо из Бококоторског залива, али даље се није могло, море нас однесе негде близу Дубровника. Кад смо видјели да нема друге, одлучимо да се искрцамо на обалу. Пловимо према обали, кад онај што је управљао барком, излази од мотора и говори Јакову:

"Капетане, вода у машини!", и опсује Бога.

Скочиш сви: ко је тај који псује Бога!

Неко викну:

"Баците безбожника у море!"

У том јаду и невремену, кад нас море ваља, сви постали побожни.

И би га бачили, да не скочи капетан Јаков Јововић да заведе ред на палуби.

"Људи, он треба овим бродићем да нас доведе до обале, па кад тамо дођемо онда га убијте, а сад га пустите да спашава и себе и нас!"

Кад смо дошли на обалу, стали на суво, сви заборавили и на псовање, и на Бога.

Кад се вријеме мало смирило, испловимо опет. Али, умјесто у Бари - морали смо да сјечемо таласе - стигли смо у Таранто.

Било је то страшно путовање. Кад смо с брода угледали италијанску обалу једни вичу:

"Ено, земља!"

Таман скочисмо од радости, кад ће други:

"Ма, људи, то су само облаци!"

Понашали смо се као Колумбова експедиција која је откривала Америку.

Кад смо пристали, сачекао нас један амерички капетан и одвео у њихов Клуб. Одмах су нас понудили вечером и отишли смо онако уморни на спавање.

Сјутрадан, амерички официр нам саопштава да је курс политике наших савезника промијењен, и да смо ми, четници, сад у надлежности Енглеза. Упути нас у Бари.

Тако сам, с једног злог пута, ратног, пошао другим, емигрантским.

Нисам тад знао да своју домовину нећу видети следећих педесет и пет дугих година.

Глава друга

Имао сам
ружу једну

Американци нас послали Енглезима, наша делегација јави се у базу у Бари, тамо кренемо неке разговоре. Јаков Јововић правио се да не зна италијански, доведу неког Јеврејина да буде тумач, Јаков прекине преговоре - тумач све лаже! Тумач се извињава, енглески официр се извињава, и тако се "преговори" заврше, Енглези нас одведу у неки логор, пет- шест километара од Барија, мислим да се звао Карбонари.

Из Југославије крену да нас опањавају, све саме лажи о нама, чак смо ми, четници, оптужени да припремамо напад на Енглезе, кад се искрцају на јадранску обалу. А у све те наше јаде умјеша се и руска мисија. Руси траже да се Јаков и остали чланови делегације похапсе.

То је већ крај 1944. Шест месеци сам био у логору, стално су ме саслушавали. Знали су више о мени него ја сам. Траже да им причам о свом детињству, онда ме потсјећају на догађаје које сам прескочио - знају све неке детаље, откуд им све то ?

Ко пјева кад му није до пјесме

После шест месеци пусте ме на слободу. Одем у логор код Лећа, где је била смештена краљевска морнарица, тражим Јакова и остале. Тамо је главни неки пуковник из Никшића, дознам да је Јаков у Риму, пуковник ми да паре за пут, у Риму тражимо Јакова, нађемо га у неком полу-затвору. Изљубимо се, питам га - шта ће овде?

"Сакрили ме од руске мисије, да ме Руси не врате комунистима у Југославију."

Да ми адресу неке жене у Риму, где су остали неки новци мисије, мислим се - ко ће у овој смутњи да ти сачува новце. Али, жена ми све изброји. Била нека поштена жена.

Одем до Јакова, кажем му да сам обавио што ми је наредио, питам шта ћемо даље, а Јаков почне да - пева! Шта му је, да није полудео. Слушам, а он пева да га чувари не би разумели. Седнем поред њега, певамо заједно.

"Имаааа нееека наааша мисијааа, у Риму, потражииии таамооо нееког Ции- ци- га- новићаааа, ој!"

"Доооброоо!"

Тад нас нису пустили код Јакова, "певали" смо кроз жицу.

Кренем да се опростим са Јаковом, да идем, кад неко викну :

"Јововиц, Јововиц !"

"Ја сам."

Они ме ухвате, и у логор, код Јакова. Ту сам остао једно мјесец дана.

Једног дана доведу неке Србијанце, из Стојадиновићеве владе, неки секретари, фини људи. Одмах су ме завољели. Ја написао на зиду бараке неке патриотске стихове, они прочитали, кажу:

"Овакву патриотску поезију може да напише само Црногорац!"

Чујемо да је у тој групи и један од командира из логора Бањица. Зликовац, убица. У логору настане права побуна.

"Ми смо патриоте и национални борци, нећемо са злочинцима и убицама!"

Енглези почну с нама преговоре.

Ми пристајемо на све, и да нас врате у Југославију, и да идемо на суд, али с бањичким зликовцима - нећемо !

Енглези попусте, сместе наше две групе одвојено.

Јосип Броз и Живко Топаловић

После месец дана пусте ме, ја се јавим нашој мисији у Риму, коју је водио Адам Прибићевић, добар човек, велики Србин, много ми је помогао, и не само мени. Он је био брат српског политичара из Хрватске, Владе Прибићевића, тај је био чак и премијер у некаквим српско-хрватским коалицијама.

Адам је такође имао своју партију прије рата, за време рата много је писао о усташким злочинима...

Ту сам упознао Живка Топаловића, бившег председника Социјалистичке партије и председника Социјалистичке интернационале. Био је веома угледан човек, покушао је да успостави контакте са Титом, Тито је требало да га прими кад је долетео са Виса у Италију, и Живко каже да се спремим, да идем са њим као пратилац. И ми кренемо на те преговоре, али Тито га није сачекао, из Италије одлети за Совјетски савез.

У Риму упознам невероватног човека, Мишу Поповића, студента медицине, ватреног револуционара. Интелигентан, образован, сјајно је говорио, ватрен, снажљив.... Он је у рату све наше војске променио. Био је комуниста, онда је од партизана побегао четницима, био са Недићем, па код Љотића.

"Паре, паре, паре, па читав свијет!", цитирао је Миша Наполеона. И настављао:

"А ја Србима кажем: слога, слога, па читав свијет!"

Мене тада запосле у логору "Рескамп 56", као интенданта, израдим да и Мишу тамо запосле.

Прича ми како је, једном, са Секулом Дрљевићем ишао код Павелића.

Кад сам одлучио да убијем Павелића

Чујемо како је и Павелић у Италији, и Миша предложи да нас двојица покушамо да Павелићу уђемо у траг, и да га убијемо.

Водио ме на неке састанке, игранке код Енглеза, упознам и његову жену, која је радила у обавештајном центру Интелиџенс сервиса, у Риму. Преко жене и Миша се тамо прикључио. Почну да врбују и мене.

Причамо о томе, питамо да ли би Енглези хтели да нам помогну да нађемо Павелића, да смо спремни да га убијемо. Мишина жена пренесе причу неким Јеврејима, тај римски центар Интелиџенс сервиса био је пун Јевреја. Зову нас и питају: да ли би ми могли једну Јеврејку да пребацимо из Аустрије у Италију. Склопимо договор - ако то урадимо они ће нам помоћи да пронађемо Павелића, чули смо да је био у Ватикану, али да су га сад склонили у неки самостан. Пристанемо.

У енглеским униформама стигнемо на границу, мувамо се ми туда, има разне војске - Енглези, Французи...Ми око Француза, упознамо неке, причамо о ратном пријатељству Срба и Француза из првог рата. И тако... пристану ти Французи да пребацимо ону нашу Јеврејку, да само њих потражимо кад буду на прелазу... То је испало лако, углавном због тога што је Миша сјајно говорио француски. То се све догађа у Болцану, године 1947. Нађемо ону Јеврејку у хотелу. Била је жена неког високог функционера, и већ два пута су покушавали да је пребаце преко границе па није успело. И сад, она с нама неће, изгубила поверење. Некако је убедимо, пође с нама, све иде по плану, али наиђе неки француски жандар, шта ли је био. Њу врате, нас хоће да хапсе, спасу нас они Французи, врате нас у Италију. Ми љути и покисли што нисмо успели, седнемо у неки бар на италијанској граници, и све би се добро завршило, али Миши ђаво не да мира, посвађа се са неким полицајцима, не могу да га смирим, направи се гужва, Миша хоће да бије полицајце, ухапсе нас, Мишу вежу... Добро, мислим, сад ће нас одвести у Рим, тамо ће Интелиџенс да нас спасе,

али они нас стрпају у локални затвор. Ау! Нема више шале, стварно ћемо да заглавимо.

Нека жена дође ту да чисти, почнем причу, покажем јој паре: ако оде код мог пријатеља Љубе Кнежевића, заједно смо становали, и јави у каквој смо невољи, даћу јој новац. Љуба зна да треба да ме вади преко Енглеза. Али, да Љубу пита за очево име и да ми га каже - да знам да ме није преварила.

Дође она сутрадан и каже ми :

“Радоњ, Радоњ!”

Љубин се отац звао Радоња. Дам јој новце. Енглези интервенишу и нас пусте.

Али, договор са Јеврејима пропадне, ми нисмо испунили свој део. И тако мој први покушај да уђем у траг Павелићу не успе.

Следећи пут, нагазићу му на реп тек у Аргентини, преко неког Дифранческија, новинара.

Али, да се вратимо у Италију.

У усташком кампу

После те афере, из Рима нас интернирају на Сицилију, возом до Калабрије, онда на острво Липар. Тамо где су се некад усташе, у истом кампу, обучавале за рушење Краљевине Југославије.

На Липару гужва, људи са свих страна, услови тешки.

Друге, треће ноћи чујем однекуд, из даљине, са копна, воз. И песма. Српска. Пева неки Србим, јасан, јак глас долази преко мора. Пева ону стару, из Баната.

“Имао сам ружу једну,

ружу једну, мајски цвет.

Носио је на грудима,

да је види читав свијет,

Али једне мајске ноћи,

дуну ветар, дуну југ,

Однесе ми ружи гране,

остаде ми голи струк. ”

Слушам, туга ме нека зграбила за грло... за родним селом, за домовином.

Каже Миша:

“Чујеш ли ово, Благоје?”

Не могу да му одговорим, јецај ми се диже из груди, очи ми пуне суза.

Чује се још, из све веће даљине:

“Имао сам ружу једну... ”

Писак воза и онда тишина, тамна и глува ноћ у туђини....

Зашећерен штрајк глађу

Добро. Одлучили ми да штрајкујемо глађу. Кажем ја - да купимо џак шећера, да га узимамо с водом, потајно, дуже ћемо да издржимо. И прошверцујем једно писмо за Јакова Јововића, да обавести јавност о томе колико политичких затвореника је на Липару, под каквим условима живе, да толико година после рата, у Европи, још увек постоје концентрациони логори.

Ту је било доста љотићеваца, одлази Миша к њима, поведе и мене, и настане права српска сцена. И ту, у логору, почнемо да водимо политику, једни против других, као да нам судбина није иста. Они нападају Дражу, ја браним Дражу. Миша се умеша:

“Ви четници сте били обична руља и топовско месо, љотићевци су били господа, политичари и интелектуалне вође српског народа!”

За душу ме ујео. Нећу више с њим да говорим.

Иако не говоримо, једног дана поручује ми Миша да су Енглези интервенисали, да ће нас двојицу пустити, да долази по нас авион, да идемо у Енглеску, да тамо учимо језик и да ћемо бити после распоређени негде у Интелиџенс.

Ја нећу да идем.

Мишо ми шаље цедуљицу:

“Благоје Јововићу, ако сам према коме био пријатељ у животу, то си био ти, тебе сам волео као друга, као брата, никад те нисам преварио. И немој ми ништа веровати, само ми ово веруј. Ја, Миша Поповић, пропали човек, који је био члан Партије, због којег је жена страдала јер су је интернирали због мене, и дете ми је умрло, ја који сам Партију оставио, отишао код војводе Ђујића, па код Недића, па код Љотића, који сам био код Секуле Дрљевића... Веруј ми, Благоје Јововићу, пропао сам скроз, али ми веруј да тебе волим, немој се љутити на мене, молим те.”

Одговорим:

“Био си ми пријатељ, али више нећу да те видим на очи. Ни тебе ни Интелиџенс Сервис!”

И, дође авион, Мишо оде, ја останем у логору.

Тврда глава сам био, суров, млад... сад бих му опростио. Е, несрећни Мишо, не знам шта је до краја с њим било.

Зашто се Черчил љутио на мене

Јаков Јововић и пријатељи ипак успеју нешто да ураде, дигла се прашина по штампи око логора на Липару, кажу - бићете пуштени. Шта ћемо онда? Моћи ћете из Италије, у емиграцију. Ко где буде хтео. Стигне ми и порука од Јакова Јововића, да се јавим за Аргентину, да ћу путовати с њим, не морам да чекам на ред.

Пусте нас. Одем бродом до Риминија, тамо неко спортско такмичење савезничких војски. Енглези нас, као, опет сматрају за савезнике. Пријавим се за скок у вис, увјек сам добро скакао. Мој резултат био је око 170 сантиметара.

Најбољи неки Пољак. Мисин се звао. 175.

Гледам како други скачу, видим да је важно у једном тртнутку мало подвити ноге, да је онда скок виши. Прекрстим се и скочим. 178. Прво место.

Сутра опет. Такмичење у Рићони. Пољаци, Бугари, Немци, Мађари, сви који су били у заробљеништву. Опет онај Пољак. Он 173, ја 179 !

Приђе ми неки енглески мајор. Пита одакле сам. Говори добро српски. Кажем: ја сам Србин из Црне Горе. Он ми се претстави:

“Рандолф Черчил ! ”

Син Винстона Черчила. Каже, био је у рату у нашој земљи. Претстави ме једном Русу, исто мајору, обавештајцу. Воде ме на пиће. Седнем с њима. Они удри по вискију, сипају и мени, ја не пијем.

“Какав си ти Србин кад не пијеш !”, љути се Черчил на мене.

Не зна се ко више лоче, он или онај Рус.

А Тито беше добар друг

Хоћу да идем, Черчил не да:

“Зашто се љутите на мене ?”

“Знам шта сте радили у Југославији!”

“И мој отац се љути на мене,” каже мајор Черчил.

Био је у мисији код Драже, тамо су били строго резервисани према њему, закопчани, званични, имао је утисак да нешто крију од њега. После, код Тита све је било другачије - виски, песме, жене...Тито је био добар другар!

"Немојте ми причати да се партизани нису борили са Немцима, ја сам био на Дрвару, Тито је тамо једва спасао главу!"

Наздравља се са мном. Пију. Толико су пили, да су после једно сат-два, обојица заспала за столом. Енглез хрче, Рус штуца, између њих празна боца.

Питам келнера кад иде воз за Рим, искрадем се:

"Збогом, мајору, крвниче српски! Драго ми је што сам упознао човека који је продао мој народ за дупли виски без леда!"

Патриотска мисија лепе Цаце

У Риму чујем да су ухапшени др Влаховић, из наше мисије, и Бора Новаковић. Посетим их. Они врло забринути. Могу ли икако да дознам хоће ли бити изручени Титу, или ће их пустити. Каже Новаковић:

"Ако је опасно по нас, ти само викни преко жице -Јаков! А ако је у реду - Мира!

"Мира ? Ко ти је та Мира."

"Мира сам ја."

Кад је био мали, имао локнице у коси, био леп као девојчица, па су га звали Мира.

Био неки четнички мајор, Ракочевић. Његова жена била је права лепотица. Цаца. Са Цетиња, од Матановића, отац јој пре рата држао фармацију. Мајор је распамећивао Енглезе, кад у сред пијанке нареди жени да се попне на сто и покаже ноге. За Цацу су продавали Комонвелт, Черчила и краљицу приде. Одем код Цаце. Цаца је преко Енглеза грдне услуге Србима учинила.

Лепа Цаца одведе ме код неког пуковника. Енглез ме гледа крвнички, љубоморно, био је заљубљен у Цацу као балавац. Она да га примири, каже да сам јој ја брат од тетке. Јесте, од мушке тетке.

"Колико ти је тај... брат убио савезника?", пита пуковник цинично.

"Па, он је би четник Драже Михајловића, они нису убијали савезнике!", љупко се на њега надури Цаца, никад четници лепшег браниоца нису имали.

Дознамо да ће наше депортовати у Немачку. Не ваља! Ништа не ваља. !

Велико бекство

Седнем поред жице затвора, држим неку књигу, као - читам. Само да ме неко од ових што се мувају около ништа не пита. Видим "Миру" воде стражари у шетњу. Викнем:

"Ја- кооов!"

Стражар пита на енглеском - шта вичем. Правим се да не разумем. А Боро ми добаци кроз жицу - сад га воде на шишање, пробаће да побегне, то је близу капије. Одведу га. Чекам, можда ћу моћи да му помогнем у бекству.

То је изгледало као наиван план, али, тај затвор је био у кампу официрске академије, и пред капијом је била сила народа - лако се умешаш у гомилу, не смеју да пуцају на тебе, а на капији увек нека гужва.

И видим, трчи Боро кроз капију. Виче за њим стражар на српском:

"Стани, ићи ћу на суд због тебе! "

"Бежи и ти."

Трчи за њим патрола. Ја станем на врата.

Ухвате ме, питају:

“Новаковиц? ”

Климам главом, узму ми документа.

“Јовивиц? Јововиц?”

Ја само климам главом, као дебилан. Одгурну ме љуто, крену... куд ће сад, нема ти Боре нигде.

Одем до куће, тамо Бора, срећни због бегства. После видим, мојих ствари нема. Однели Енглези. А пасош? Боро ми вади пасош, сачувао га!

Има ли Србија море

После се преселим код неког Славка Велашевића, из Даниловграда. Чекам брод за Аргентину. Нови живот. Готово да не излазим, избегавам неприлике.

Газдарица имала младу кћер. Шетка ујутру по кући, у провидној спаваћници, пева, останемо сам једно јутро, и... Ми у кревету, кад улази брат. Заборавио нешто. Мислим, сад ће пасти крв. А он се извињава и оде. У земљу да пропаднем од срамоте.

Будем ту једно месец дана. Укрцамо се на брод. Господин Јаков Јововић, и два пратиоца - ја и Славко Велешевевић. Од Славка не могу да живим, стално ме пецка због моје љубавне авантуре.

Сместили нас у неку трећу класу, бродска хала и у њој педесет људи. Ту се нађе неки наш сликар, плати да пређемо у прву класу.

Испловимо из Ђенове, септембра 1947.

Са нама, у Аргентину, у емиграцију, путује и један Павелићев министар, др Иван Јелић. Сместе нас за исти сто у трпезарији! Одмах почне тешка свађа. Јелић, кад смо били претстављени, каже - о, српски савезници! Јаков хоће да га бије:

“Нећеш с нама за сто, слуго фашистичка! Какви смо ми савезници. Док си ти Немцима дупе лизао по загребачким салонима, ја сам крварио у борби са фашистима и комунистима! ”

Интервенисао је капетан, Доминго се звао. Прети да ће обојицу да стави у кућни притвор, да ће да их искрца у првој луци. Јаков се мало смири.

Почне музика у салону. Јаков узме микрофон, пева:

“Тамо далеко, далеко од мора, тамо је село моје... ”, па из свег гласа: “тамо је Србија !”

Људи и не знају шта пева, аплаудирају, Јаков им пише речи на шпанском и италијанском. А Јелић сав црвен, код капетана, да нас тужи јер се овом песмом вређа Хрватска.

“Како то?”, не разуме капетан.

“Па Србија никад није имала море!”

“ ?!”, капетан слегне раменима, мислио је да Јелић нешто бунца - ко да схвати наше балканске глупости.

У Буеносарјесу сачека нас наш бивши амбасадор, Домниковић.

Европо, збогом. Буенос дијас, Аргентина !

Бежање од прошлости

Неки Бокелъ нас позове у свој хотел, док се не снађемо. Али, преспавамо ту само једну ноћ, хотел био пун усташа. Па зар смо океан прешли да се сад дружимо са усташама? Одемо у неки пансион, власник је био Црногорац, сећам се, на углу улица Ливадавија и Морено. Моја прва аргентинска адреса.

Тај Црногорац имао неку фабрику столица, одмах се запослим код њега. Упознам неког руског глумца, пијемо ми у једном бару, прилази неки његов познаник, кад је чуо српски, пита ме - да ли знам да пишем. И запосли ме у

књиговодству његове фирме, у којој су радили све сами Далматинци. Бавили су се резањем мермера. Пискарим за мале паре, они режу мермер за велике. Хоћу и ја на машину. После сам лепо резао мермер на фасадама, правио степенице... На једним степеницама зарадим за три месеца живота.

Упознам нашег пјесника и писаца, Душана Петковића. Тај се дружио са пуковником Кусовцем, који је некад био наш војни аташе у Шпанији. Кусовац добро знао брата Евите Перон. Евитин брат понуди, преко тих веза, Петковићу и мени посао у џунгли, у некој електро-компанији, 1350 километара од Буеносарјеса.

Тада смо претстављени Евити Перон.

Петковић пита - има ли у тој џунгли Индијанаца.

"Има, има, Индијанци су добри људи!"

"Е, онда вам Срби не требају!", каже Петковић.

Одбијемо тај посао, иако је био добро плаћен.

У новинама нађем оглас за морнара, приправнички стаж шест месеци. Узеше ми прву плату за униформу.

Неки Далматинац радио као конобар, распитам се о плати, хоћу и ја да будем конобар. Било је ту разних: немачки виши официри били су, због шлифа и држања, нарочито цењени као конобари... Радио сам у Мар Дел Плати, сваке "темпораде". То је сезона, која код њих траје шест месеци.

Нећу да примам бакшиш. Свима то чудно, неки гости узму ми адресу, шаљу ми бакшиш поштом, кад се врате са одмора. Одлично сам зарађивао.

Са браћом Зековић отворимо ресторан поред неког ауто-отпада, где је дневно пролазило хиљаде људи. Намлатимо паре једне сезоне, кад друга... чабар. Затворили улаз на отпад, повезали га с друге стране ауто-путем, пустиња, нико не улази.

Одем на речни брод, који ријеком Дела Плате, па ријеком Парана, вози до главног града Парагваја. Пловим до новембра, кажу - искрцавање. Брод не плови више, пао водостај. Запослим се као неки чиновник...

Већ сам скупио нешто пара, нас три ортака купимо хотел. Постанем "хотелеро", лепо ми иде.

А онда, стигне ме прошлост. Не можеш од прошлости побећи. Чујем, Павелић је у Аргентини. Узаври ми крв. Сетим се како сам, са Мишом, планирао да га убијем.

Глава трећа

Два метка
за Павелића

Био сам "хотелеро" и то веома успјешан.

Једног дана узмем новине и читам текст једног нашег новинара. Тај Хосе Дифранчески, Хрват из Истре, био је велики Југословен и предсједник Друштва Југословена у Аргентини.

Тај Дифранчески је у аргентинским новинама тврдио како је Анте Павелић у Аргентини, да је стигао у одјећи фрањевачког свештеника, под лажним именом, да је био близак са Пероном, своје усташе је прикључио једној криминалној организацији, и одрађује за режим прљаве послове уцјењивања, терорисања и разбијања опозиције.

У том чланку Хосе Дифранчески потсјећа како је Павелић био посланик у бившој Југославији, описује како је дошао на власт као Мусолинијев пулен, предавши Италијанима Далмацију а Мађарима Барању, како је поубијао више од 700 000 Срба, 30 000 Јевреја... И закључује како сад Павелић живи у Буеносаиресу, окружен усташком пратњом, слободан је, донео је велики новац напљачкан од Срба и Јевреја у Јасеновцу.

Ја, кад то прочитам, не могу да се смирим.

Пођем код својих ортака - нас тројица смо заједно држали хотел - и кажем им да ћу да идем два - три дана до Буеносајреса, да нађем овог мог новинара .

Нађем се са Дифранческијем, питам га како је сазнао да је Павелић овде, а он ми одговара:

"Па то није никаква тајна, Павелић се слободно креће и уопште се не крије!"

Даје ми још један свој текст.

Узмем и читам:

"Оптужује се једна југословенска терористичка организација, за организовање злочина по Аргентини. Та организација је припадала власти сада већ свргнутог режима. Вође организације су у бјекству и скривају се."

Каже: ради се о Павелићевим усташким тројкама. Читам даље:

"Буеносајрес је дочекао црне дане, кад његови грађани свакодневно страхују од терориста и терористичких банди, које пријете опозиционим партијама. Тим организацијама припадају и југословенски досељеници. Искусни ратници, ти људи који су учествовали у Другом свјетском рату, формирали су банде, добро наоружане и добро обучене, одане вођама, у којима влада строга војна дисциплина и које организују терористичке акције по принципима војне стратегије и тактике."

У тексту се, даље, саопштавају подаци о активностима Анте Павелића у Аргентини и његовом значају у помоћи диктатору Перону.

Прочитам и податак да се хрватски зликовац крио једно време под именом Фабио, и да су документа с којима је дошао у Аргентину, носила то име.

Питам Дифранческа: гдје Павелић живи ?

Он ми каже да живи у једном насељу, 20 километара од Буеносајреса, где је, у једном елитном блоку, подигао зграде и луксузне виле за себе и своје људе.

Све то ми потврди и Јово Хањевић, стари емигрант, из Подгорице. Опише ми да ту има стотинак великих вила, да у том насељу углавном станују пилоти, и - колико је могао - опише ми положај Павелићеве виле.

Одлучим да кренем и да све то сам провјерим.

Али, хоћу прво да се припремим. Вратим се у Мар Дел Плату, продам свој део хотела - знам, требаће ми доста пара.

Зликовац окружен пилотима

Тих дана почео сам да пуштам брке, купим наочале и ставим их, мада их никада нисам трпио. И тако полумаскиран, одем у то насеље, да провјерим гдје је Павелићу кућа.

Мало прошетам, па сједнем у кафану. Попијем пиће, почнем да причам са конобаром - лепо је ово пилотско насеље и тако то, а онда питам: има ли Хрвата,

живе ли у околини неки Хрвати? Наравно, то сам питао на шпанском. Приђе власник кафане, баш љубазан, каже:

“Има ту, у близини, три куће !”

Изведе ме из кафане и покаже. Још дода како ту живи неки хрватски великан, њихов вођа из светског рата. И покаже ми кућу руком.

Кренем у обилазак кварта. Шетам око куће, разгледам и друге зграде у близини. И тако сам ти два дана долазио и разгледао. А у себи све мислим :

“Види зликовца, како лепо живи, лепу је кућу саградио од српске и јеврејске крви и муке!”

На углу авеније Кориентес

Вратим се код Дифранческија да још мало попричам, онда код Јована Хањевића. Хањевић ми каже да зна гдје се хрватске усташе окупљају, у којој кафани. И да тамо сједи и Анте Павелић, да долази скоро сваки дан. Питам - да ли је спреман да ми то покаже?

Одемо да попијемо пиће у тој кафани. После сам ја дошао још пар пута и увјерим се: заиста ту се скупљају усташе.

Јован ми покаже једнога, каже:

“Онај ти је Павелић!”

Истог дана одлучим да купим револвер. Али, у Аргентини, кад купујеш оружје, одмах те уписују у књиге и региструју. Одложим куповину, нећу да моје име буде у списковима наоружаних. Наћи ћу неко оружје “на црно”.

Узнем собу у Буеносаиресу. Неки Марјановић ми понуди да радим код њега, запослим се, постанем управник једног ноћног клуба. Радим ту неколико мјесеци, распитујем се за Павелића, “пипам” по хрватској емиграцији... Ту ми, са женом , дође једно вече југословенски конзул.

“Ти си, Вељко?”

Он. Мој школски друг, Вељко Ћиповић.

А мало-мало по одлазим у кафетерију на углу авенија Коријентес и Кађао, тамо где се скупљају усташе. То је била једна велика, прометна и модерна кафетерија.

За паре или за народ

Након неколико дана долази ми Хањевић и предлаже да пишемо четницима у Америци и Канади.

Зашто ?

“Да им јавимо како се спремамо да убијемо Павелића и тражимо да нам пошаљу паре!”

Ја му кажем да то не долази у обзир. Имам пара, продао сам дио свог хотела.

Он упоран:

“Писаћемо Српској народној одбрани, то су све велике патриоте и богати људи.”

Помиње Ђујића, Јевђевића, Јована Ђоновича... Они ће нам послати паре.

Кажем, нећу то да радим за паре!

Хоћу да убијем највећег српског крвника, хоћу да осветим српске жртве, и то ћу да урадим зато што сам Србин, то ћу да урадим за народ. А не за паре!

Он упоран - морамо на Павелићу да зарадимо, па на чему чемо да зарадимо ако не на томе?

Да бих га купио за себе понудим му, јер сам 1956. године добио аргентинско држављанство, да и њему извадим аргентински пасош.

Он ми прича како се 1942. године јављао да иде као добровољац, у рат, у Југославију.

Влада је била у Каиру, Хањевић је отишао до Каира, видио како све то иде и одустао. Кад се вратио у Аргентину имао је на шта доћи. Жена му се удала за другог човјека.

“То сам ти ја све радио из патриотизма, а кад сам се вратио, нико од наших ни десет долара да ми позајми !”

Имао је ћерку, али и она је била случај за себе. Био је сав несрећен и огорчен. Стално је говорио како је све радио за српство а нико му није дао ни десет долара.

“Ја, Благоје, треба сад опет нешто да радим за српство, ја треба да рескирам, треба значи и нешто да добијем! Ако нема пара, ја нећу!”

Ја ћу Павелића да закољем

После пођем код Иванишевића, Цетињана, великог националисте и антикомунисте, њега сам упознао у Италији, у Риму.

“Владо, хтео бих да разговарам с тобом.”

Кажем му: пронашао сам Павелића, пратим га, испланирао сам акцију.

Њему све јасно. Ми смо, још 1950. тражили Павелића и причали о томе како га треба убити. Зато сам и отишао до њега. Али, он ме изненади:

“Знаш како је... ја имам жену и кћерку, ако ме убију или затворе, ко ће њих издржавати ? Ја немам пара, немаш ни ти !”

Владо је радио неке послове на градилишту, тешко је живео, ја сам га разумио. После ми је много помогао, у свему.

Одем код неког Милана Гаћеше, Личанина. Дobar човек, не баш много паметан, волео да се коцка, често сам му позамљивао новац. Кад обећа вратиће ми тог и тог дана, он тог дана врати. Причао ми је како су му усташе убиле оца, рођаке, много пријатеља. Он је после кренуо да се свети... Имао је снове, халуцинације, што би рекли стручњаци - последице ратне трауме.

“Не дај Боже, да сретнем неког усташу, па ја бих га одмах... ја бих га ножем...”, говорио је често.

И сад, чим сам му поменуо да знам где се крије Павелић, Милан скочи.

“Ја ћу њега да закољем, а главу да му однесем у зграду аргентинске владе!”

“Ама, чекај, Милане, ово је двадесети век, у туђој смо држави, не иде то тако...”, покушавам да га смирим.

Он ме пита:

“Да ли си некад убио човека ножем?”

Пуцао сам у рату био сам добар борац, не знам да ли сам неког убио... али ножем? Па ја ни кокошку не бих могао да закољем.

Кажем му да је лако Павелића убити, али да је вештина да га убијемо а да нас не ухвате. Дам му мало пара. Нађемо се неколико пута, обећам да ћу му после атентата платити авионску карту - да се склони у неку суседну земљу. Оппростим му оно што ми је био дужан. И тако, Милан се мало смирио, почео да ме слуша...

Овај Павелић не личи на Павелића

Оставим посао у бару, запослим се у предузећу за осигурање “Континентал”. Као агент. Осигуравао сам фабрике, предузећа, аутомобиле и кад завршим рад на терену, ја у ону кафетерију, седим тамо и све те формуларе испуњавам. И гледам, све ми нешто сумњиво. Онај, што су ми казали да је Павелић, уопште ми не личи на њега. Гледам Павелића на старим сликама: црн, млад, јак. А овај неки чича, просед,

белих бркова. Гледам му ухо на фотографијама и "у живо". Рекао бих по уху - он је: опуштена ресица, онај један савијутак. А опет... Морам да будем сигуран, да не убијем погрешног човјека.

Каже ми Милан:

"Ја бих га можда познао, али моја сестра сигурно!"

Миланова сестра Милева живела је у Загребу, била удата за неког хрватског функционера, виђала Павелића по неким пријемима. Одведем Милана да види Павелића, хоће ли га препознати ?

Кад га је видео, скочи као луд! Стани, будало, све ћеш да упропастиш, смири се! Изађем напоље, ако будала себе офира, бар да не открије мене.

Поведем сутра Милеву. Ништа јој не говорим, не показујем. Она погледа по кафани:

"Ено, онај просједи !"

Попијемо кафу. Кажем Милеви - не гледај тамо, не привлачи пажњу.

Добро!

Милан је пристао, има и оружје, проблем је моје оружје. Каже Милева, има она неки револвер, дамски, донесе га у неким белим корицама, даће ми га јевтино, по цени по којој је купила.

Узmem оружје, стварно је било јевтино.

Како сестра Милева каже

Обиђем са Миланом терен око Павелићеве куће, и направимо план: убићемо га испред куће, где се Павелић слободније осећао и био мање опрезан.

Кад, сутрадан, Милан као из топа:

"Знаш, мени сестра каже да ти имаш велике паре. Рекла ми је да ти тражим пет хиљада долара, да оставим ћерки ако се мени нешто деси!"

"Ја, Милане, немам пет хиљада!"

"Сестра је рекла - ако немаш пара ништа од посла!"

"Али, Милане... "

"Нема ту али... Благоје, мора да буде како сестра каже!"

"Па шта каже још сестра?"

"Да си ти добио тешке паре од четника из Америке, да убијеш Павелића!"

Имао сам ја тих пет проклетих хиљада, али видим да томе "како сестра каже" неће бити краја.

Љотићевац који није знао да пуца

Дам му нешто ситно да се будала не наљути, може ме пријавити, шта га знаш, свашта те од будале може наћи!

Морам да тражим другог. Сетим се Душана Петковића. Душан је био љотићевац.

Урадио бих ја то сам, али Павелића увјек прати један његов официр, као обезбеђење. Треба ми човек који ће да пуца на тог официра, а ја ћу на Павелића.

Питам Душана.

"Како, Благоје, кад ја уопште на знам да пуцам!"

Неколико дана касније, у оном усташком бару, прилази ми један човјек и пита ме на италијанском, да ли сам ја из Трста, ја га погледам и кажем му:

"Не, ја сам из Удина и ко сте ви да ме испитујете и да ме узнемиравате, молим Вас да ме оставите на миру, видите ли да радим!"

Био сам дрзак да ме не би даље нешто питао. Човек ме остави да испуњавам своје папире, али ја видим - мора се пожурити, постаћу сумњив, распитаће се, откриће ко сам, због оклијевања може читава ствар да оде у мајчину.

Нема јунака за мегдана

Одем на пријем код код Саве Ратковића.

Сава је држао галерије и био богат човјек, бавио се политиком, био перониста. Мене је молио да уђем у политику, али ја нијесам то желио, смучила ми се политика још у Црној Гори. Ратковић је био послјије министар у једној покрајни у Аргентини, па потом народни посланик. Имао је доста пара, али је доста и пио.

Кад су му отишли гости, питам ја њега:

"Сава, знаш ли ти ко је био Анте Павелић?"

"Побогу, брате... "

"Да ли је био зликовац ? "

"Ма шта ме то питаш, наравно, крвник... "

"А би ли ти што помогао да се тај крвник српског народа казни?"

"Све што треба!", одговара Сава Ратковић и каже: "Ти знаш кад се напијем да сам луд!"

И стварно је био луд кад попије.

Све му испричам.

"Идемо тамо да се напијемо и да га добро избијемо, да га ударимо флашом по глави... Али да ја пуцам и да га убијем - то ти ја не могу урадити, то не долази у обзир, ја нисам тај тип! Ја сам већ старији човек... "

"Добро, али ако би то хтио да уради неко млађи, бисте ли му Ви позајмили револвер? "

"Како не бих, Благоје! Али, мој је револвер регистрован... "

Видим ја - нема јунака за мегдана.

Поп са револвером дамског калибра

Онако мало разочаран пођем код нашег попа, којег је за Аргентину упутио Патријах Гаврило Дожић, док је био у Риму. У ту цркву је требало да иде поп Љубо Јововић, био је већ одређен, али он није пристао, него је остао у Косићу.

Поп је био млад, тек рукоположен. Његова парохија били су углавном зеленаши краља Николе, који су узгајали памук. Ту је била и руска црква и српска црква. Ова наша је била посвећена Светој Тројици, али су је звали "руска црква", зато што је новац за њу нашим послао руски цар. И ту су служили и наш и руски поп.

"Прото, ја сам одлучио да убијем Павелића !"

Он као да сам му рекао "добар дан". Одмах ме пита - имам ли пиштољ?

Утом се појави и руски поп, прота ме претстави:

"То је човек који ће да убије Павелића !", и све исприча.

Мени непријатно. Већ зна пола Аргентине! Од наших нико ти не уме да сачува тајну. Поп ми каже:

"Не брини, за ово нико од Руса неће чути!"

Онда ми тражи револвер .

"Дај ми га да пробам ваља ли то шта !"

Прота сиђе у подрум , гдје су му била сува дрва и поведе мене и руског попа.

Узме, нишани у дрва, испали два метка и вели:

"Овај ти револвер не ваља ништа!"

Питам ја - зашто?

Онда ме одведе до оних дрва:

“Први није ни ушао у дрво, а други... ушао, али мало.”

Дамски калибар, а и сам сам видео да је цијев мало истрошена. Кажем:

“Добро, кад не ваља, имаш ли ти, Прото, бољи ? ”

“Немам!”

“Добро”, велим му да не брине. “Ја ћу њега да гађам са два-три метра и овај ће њега убити кад немамо бољи. Изблиза, сваки убија! Ако Бог да, има да му приђем и пуцам у главу!”

“Буди миран и уради то мушки!”, вели ми поп.

Ја сам волио револвер више него пишољ. Пиштољ може да закочи, блокира. И онда готово - све пропаде. А револвер - ако једно зрно неће, друго иде, и увјек можеш да завршиш ствар.

Буразеру, ја сам тај

Кад изађем од Проте пођем на корзо и тамо сретем Хањевића. Он је, старац, туда стално шетао и гледао младе дјевојке, па смо га ми од зезања звали Балјин кокот. Приђе и каже:

“Благоје, ја сам ти нашао вјерна друга и велика пријатеља за онај посао.”

Ко је то, питам га ја. Мило Кривокапић, вели Хањевић.

Мило Кривокапић је био са мном четири године. Цетињанин, син пуковника Баја Кривокапића. Живио је у оној нашој колонији која је садила памук, али није волио да ради. Знао сам да је куражан човјек.

Пођемо код Мила, ја му све испричам и питам га да ли је спеман да иде са мном у акцију, а он одмах:

“Буразеру, ја сам тај!”

Ја се мало замислим, мучи ме нешто у вези с Милом, и тада се сјетим приче Јакова Јововића. Јаков је планирао атентат на Пека Дапчевића кад је Пеко долазио у Аргентину. Тада је дао Милу Кривокапићу и паре и пиштољ да то уради, а Мило ти пође у полицију и пријави се сам. Полиција ухапси и њега и Јакова, али како је Јаков био познат грађанин, а аргентинске власти биле антикомунистичке, ствар се заташка, пуште и Мила и Јакова за пар сати.

Кажем Милу да знам како је било са Јаковом и Пеком Дапчевићем.

“Немој да ти се то деси поново!”

Почне да ми се куне:

“Не, буразеру, никад... тај Павелић је злочинац и он је убио више Срба но сви комунисти заједно... и ја сам за то да га убијемо, нећу те издати!”

Испричам му ја план и кренемо у кафану да и Мило види Павелића и његовог пратиоца, у којег он треба да пуца.

Мило пита - како то да урадимо?

Ја му објасним. У кафани - не можемо! Ухватиће нас. У тоалет да уђемо за њим - ту не сме да се чује пуцањ, а ја га заклат не умијем! Не можемо га убити ни у подземној жељезници, може да страда неко од путника.

“Ја сам ти намислио, добри мој Мило, да га убијемо код његове куће. Он иде возом и онда аутобусом, има један дио пута од станице до његове куће кроз један парк и -ту ћемо! Пред капијом куће! Ја ћу пуцати на Павелића, а ти на оног официра који иде са њим!”

Мило се добро загријао. Пристаје на све. План му се свиђа.

Ја га неколико дана водим путањом којом Павелић иде од кафе бара до воза, последије од воза до аутобуса а онда останемо на станици и догледом извиђамо пут којим Павелић иде кући.

Послије смо заједно пратили Павелића. Сједнемо иза њега и кад излази, ми за њим. Испланирали смо и куда да бјежимо кад извршимо атентат. Пристао Мило на све.

Приче пијаних усташа

Ја разрађујем детаље, сваки дан идем у кафетерију, слушавам шта усташе причају. Е, каквих сам се гадости од њих наслушао.

Хвалили су се својим ужасним причама из рата.

Двојица седе, не зна се ко је пијанији, први прича како су убијали Србе по Славонији и бацали у Саву. Други почне причу како су срели једну Српкињу, она у другом стању. Питају: "Жено, носиш ли мушко или женско?"

Каже да не зна. "Хоћеш ми да ти кажемо?" Опкладе се у десет флаша пива да ли је мушко или женско, поведу је с пута, узму нож... Не можеш ни да замислиш какве гадости су причали!

Ја сам имао полуђети кад сам то слушао.

Па како су у Херцеговини бацали у јаме, па како су силовали...

Пратим Павелића, седнем близу њега и пратиоца - Јуре се звао - и све их слушавам, они причају слободно, знају да их нико у возу не разуме.

Пита га Павелић где је био рањен, Јуре помену неко место, чини ми се у Славонији. Како, кад ту није било борби? Јуре прича:

"Уђем у једну српску кућу, тамо једна жена, лепа, права госпођа. Наредим да иде у собу. Неће. Ја је гурам, и кажем - децу ти нећу дирати. И онда она пође. Бацити је на кревет и добро је... И ја то обавим и одем. Сутра дођем поново. Кад, у дворишту млада девојка, петнаест-шеснаест. Још лепша и височија од госпође. За руку, па у собу. Али, госпођа вришти - па зар не видиш да је још дете! Само што сам малу скинуо, и бацио на кревет, кад ето ти госпође, с пушком. Опали два метка, погоди у ногу, поломи кост... Моји је војници одмах убили, мене у болницу, али - нога остала краћа."

Све ми се преврће... Мислим - скратићу ја тебе и за главу!

А онда чујем, било је то 5. априла 1957, да се спрема велика прослава годишњице НДХ.

Е, нећете га прослављати ове године, док је мене жива!

Поглавников хипнотизерски поглед

Идемо, Мило и ја, још једном проверавамо сваки детаљ, кад ми Мило, дрхтећи, каже:

"Буразеру, он је мене хипнотисао!"

"Како, црни Мило, па реч нисте проговорили?"

"Збунио ме", каже мени Мило "не осећам се добро, сав сам некако збуњен".

"Како?"

"Па зар тине видиш како нас он гледа, фиксира и хипнотише?"

И заиста, Павелић би пажљиво погледао свакога ко улази у воз или у аутобус. Увјек сједне у ћошак и гледа ко год пролази.

Кажем Милу - добро, немој га више гледати у очи!

Објасним му како ја, кад улазим, ставим наочари, прво погледам у Павелића, а онда у остале, прођем даље и сједнем.

"Ради тако и ти!"

Једног дана одлучим - данас! Али, Мило моли да то одложимо за други дан. Данас није спреман. Добро - ја пристанем, за један дан неће се ништа измијенити. Мила пустим кући да се не гледамо, а ја пођем да пратим Павелића. И у аутобусу

сједнем на столицу преко пута њега. И он прича овом свом пратиоцу како му је највећи успјех што ће на прослави, 10. травња, бити "преставници двије православне државе - Румуније и Јерменије". Ја ти испратим Павелића до куће и трк назад код Мила. Кажем му да је остало још три дана и три ноћи да се изврши атентат. Мило каже да је спреман. Сјутра вече? Добро.

Пуцај, убиј, није то тако лако

Сјутра ми у воз, па у аутобус. Умијешамо се у народ, а била велика гужва. У аутобусу стојимо испред Павелића, а Мило мени шапће:

"Ено ме опет гледа!"

"Ма, свакога он гледа, Мило брате, не гледај у њега и све је у реду!", кажем му ја.

"Мени нешто у глави и ушима шушти", каже Мило.

"Добро", кажем "остављамо, Мило, ствар за сјутра, сјутра је пред последњи дан!"

Сјутра кажем Милу:

"Данас је 7. април, запамти добро", а он ћути, гледа мимо мене.

Идемо поново. Осми април. Кажем ја Милу - улази први! Сједнем на слободно мјесто и пошаљем Мила да плати карту, а чувам му мјесто до мене. Кад смо стигли да сиђемо, кажем ја Милу - идемо!

И доведем ја Мила до излаза из аутобуса, иза њега још двадесетак људи треба да изађе. Ја изађем и мало се повијем, кренем за Павелићем. И како идем, окренем се нешто да кажем Милу, кад - нема Мила.

Он, у оној гужви, кад је видио да сам ја изашао, продужи аутобусом још једну станицу.

Ја полудио, нервозан. Тих дана сам мало и спавао, уморан, имао сам трему, размишљам о томе да атентат мора успјети. Добро, видим ја - нема Мила нигдје. И кажем себи:

"Добро имам још једну ноћ, сјутра вече идем сам, па шта Бог да."

Послије видим Мила и он ми каже:

"Буразеру, немој да рачунаш на мене, не могу па не могу, збуњен сам и само могу да ти одмогнем."

Ја сам се добро био наљутио на њега и запретим му:

"Чувај се, Мило, немој да ти се деси оно што су урадио са Јаковом Јововићем и Пеком Дапчевићем, да пристанеш, а последије да пријавиш полицији!"

И изблефирам:

"Ако ме откријеш, један мој рођак, Дујо, тебе ће убити! Не шали се главом!"

Растанемо се. Било је то осмог.

Пођем кући и знам да сјутра вече долази последња ноћ, 9. април 1957. године, и да више нема одустајања од ријечи коју сам дао самоме себи, па таман погинуо!

Дан Д

Крећем ја сјутра на станицу, кад тамо - ево Мила!

Ја љут, питам га:

"Шта си дошао да ме деморалишеш, ја вечерас завршавам посао, не требаш ми!"

"Вечерас не гледам у Павелића, идем иза њега и бићу са тобом", каже мени Мило и додаје да ће вечерас бити све у реду.

Идем ја, Мила слушам и не слушам, само ми кроз главу пролазе слике данашњег боравка у усташкој кафани. Донијели летке, транспаренте, плакате дијеле, све спремају, јер сјутра је велика прослава на којој, како сам са закleo, неће бити живог Павелића.

Уђемо у аутобус. Сједнемо поново скупа. Павелић, ако нема на крају аутобуса мјеста онда сједне на прво иза возача. Кад смо дошли до станице да силазимо, ја Милу кажем да иде испред мене и он стварно сиђе и уђе у ону масу народа. Кад смо се примакли путу који се одваја ка Павелићевој кући, Мила нема!

Кукавица, где се изгуби ?

Ја одлучио и повратка нема. Идем за њима и размишљајем колико морам да приђем, колико времена имам кад пуцам у Павелића, да пуцам у пратиоца. И хоћу ли Павелића убити једним метком.

Идем, прилазим им све ближе, јасно чујем како разговарају. У том тренутку се прекрстим и помолим се Богу и Светом Василију Острошком. Како сам се прекрстио, чујем, пратилац говори:

“Поглавниче, ја бих сад свратио до клуба, ево вас близу, брзо ћу ја доћи!”

Не могу да вјерујем да ми је Бог тако брзо помогао. И Свети Василије.

До куће Павелића још 50 метара.

Павелић пада и псује ми мајку српску

Раздвојили су се, ја се склонио за једно велико дрво у дрвореду, видим како се Павелић окреће наоколо, и наставља да иде, са ташном у руци.

Кренем за њим. Брзим кораком. Скоро трчим.

Долазим на седам - осам метара. Павелић ме је осјетио, видео... почео да виче:

“Мајку ти јебем српско - јеврејску, комунистичку!

Чујем пуцањ, не знам одакле долази.

Не стајем. Трчим право на Павелића. Дођем на два - три метра и пуцам.

Једном. Други пут ! Пуцам му у леђа, онако како је бјежао. Два пута у њега.

Он пада.

Како је носио ташну, она му испадне, са стране, у једну башту.

Пао, не мрда, не могу да вјерујем да се прави мртав, ако су два метка у њега.

У том тренутку помислим - боље је да остане жив, јер ће га у болницу, народ ће видети и онда му се мора судити!

Дал да га прибијем? Онда угледам ону ташну. Документи? Било би добро докопати се... али, ако су паре у торби, па ме ухвате и прогласе лоповом. И да сам га убио због пара! Оставим ја и Павелића и торбу.

Неко виче:

“Јуре, Јуре!”

И пуца се према мени. Ја се окрени и пуцам у том правцу. Испалим три хитца.

Почнем да трчим око зграда, полукружном улицом.

Народ излази. Питају - шта је било ?

Онако задихан, говорим им:

“Гледајте шта раде ове будале тамо, напиле се па пуцају на све живо!”

“Тај је луд или пијан”, вичем да ме и они са прозора чују.

Револвер ми у џепу. Оставио сам само један метак, за сваки случај.

Трчим.

Чујем: око Павелићеве куће пуцају и вичу.

Изашао из улице која иде полукружно око кућа, дошао сам у поље, кад видим Мила. Стоји и гледа ме .

Наставим да трчим, а Мило стоји и гледа ме.

Послије ми је рекао да није смио да крене за мном, јер се бојао да ћу га у оном тренутку убити, што ме је преварио и оставио самога.

Мило је свој револвер бацио у неко ђубре.

Не осврћем се на Мила. Трчим даље... А била је доста топла ноћ. Трчим у правцу станице и како трчим видим да долази воз. Трчим што ми Бог даје снаге.

Ја на станицу, воз креће. Један од станичних радника виче да не улазим, јер је воз кренуо. Ја на степеницу од воза и - ускочи.

Чарапа пуна крви

Кад сам ушао био сам сав у голу воду. Улазим у један вагон и, како нема мјеста, стојим. Кад, зове ме једна млада жена:

“Господине, осјећате ли се лоше? ”

“Да, госпођо”, одговорим ја и сједнем на њено мјесто.

Кад сам сјео, хоћу да извадим мараму из џепа. Погледам - крв.

Гледам, шта је то, одакле крв, кад ме не боли ништа. Осјећам да ме сврби нешто на бутном мишићу лијеве ноге. Скинем капут и пођем према тоалету. Кад сам ушао, имам шта да видим. Ципела пуна крви. Скинем ципелу, оперем ону крв. Скинем чарапе, бацам их у шољу.

Гледам одакле крварим, али - нема ништа.

Не смем више да привлачим пажњу. Шта ћу, врати се и сједи.

Одакле толика крв? Све мислим да сам закачио неку жицу, кад сам трчао.

Кроз прозор промиче аргентински пејсаж, у глави ми се враћа “филм”: како Павелић трчи низ улицу, ја пуцам, он и даље трчи, пуцам још једном у његова леђа, он пада... И сетим се оног једног пуцња. Кад сам потрчао, подигао револвер, Павелић почео да псује, чуо сам, однекуд, један пуцањ. Његов телохранитељ вероватно је чуо, окренуо се, видео шта се дешава, пуцао... Схватим да сам тад рањен. Али, ништа ме не боли. Није страшно, чим могу да ходам.

Дакле, сврши се !

Био сам чудно миран, равнодушан за своју даљу судбину. Да ли се тако смиреним осећао и Гаврило Принцип, после атентата на Фердинанда?

Глава четврта

Благојицо
љуца злицо

СТИЖЕМ ВОЗОМ У БУЕНОСАИРЕС, ПРЕЋЕМ НА МЕТРО. НИТ МЕ КО ЧЕКА, НИТ МЕ КО ПРАТИ. ИЗГЛЕДА ДА ЈЕ СВЕ ДОБРО ПРОШЛО.

Пођем у кућу Душана Зековића, у један сиромашнији део града, где су углавном живјели Пољаци. Код Душана сам, у једној соби, држао ствари.

Кад ме видио Душан ме загрли.

“Причај, Благојице, љута злицо!”

“Вечерас сам урадио велику ствар!”

Погледа ме, види ногавицу - одакле ми та крв, то треба превити ! И позове неку Дијану, из комшилука, Далматинку. Кажем да сам се посјекао на неку жицу. Очистила ми рану, ставила фластер, крварење стало. Гледам ногавицу, тамо где је ушао метак рупица, једва се види, али позади, добро поцијепано. Дигнем се да идем.

“Гдје ћеш сад, Благоје, побогу?”, зауставља ме, већ је било касно, али мене мјесто не држи.

Код протe Радојице Поповића стигнем у само свитање. Прота отвара и одмах пита:

“Шта је било, Благоје?”

“Урадио сам оно што сам обећао!”

Он ме загрли, останем без ваздуха, мислим умрећу како ме загрлио. И од среће грунуле му сузе на очи.

Ујутро купим новине, листам једном, други пут - нема ништа о атентату!

“Ма, јеси ли ти сигуран да си га убио?”, пита прота.

“Не брини, прото, добио је Павелић два метка од Благоја!”

Ипак сам био нервозан, као и прота Радојица, само нисам желео да му покажем. Знали смо да је револвер био слаб, али нијесам могао вјеровати да ће Павелић преживјети два хица.

Изађем да купим вечерња издања. И у листу “Критика” видим - фотографија : Павелић, рањен, на кревету, окружен Хрватима. И велики текст. У најави текста:

“Анте Павелић, оптужен за ратне злочине, одговара атентатору и показује на слици ране од два метка, од којих му је један остао у кичми.”

Преживе, зликовац! Пих !

Читам текст:

“Анте Павелић био је рањен прексиноћ у близини свога стана, у граду Ломос де Паломар, од непознатог човјека, који је пуцао пет пута.

Павелић нас је данас примио у својој кући. На вратима нас дочекује један господин који нам каже:

- Наша прошлост и наша садашњост је др Анте Павелић, наш вођа!

Преkjуче, напунило се 16. година од оснивања НДХ, оне Републике коју је Хитлер створио и којој је вођа био Анте Павелић, нациста. Овај вођа Хрвата, годинама је у иностранству градио своју тајну организацију за рушење Краљевине Југославије, и 1941, када су Београд и Загреб пали под Немачку власт, на врхунцу Хитлерове моћи, вратио се у Хрватску где је, под покровитељством Хитлера и Муслолинија, остварио свој сан о хрватској држави, која је трајала колико и Хитлерова власт Европом.

Писац Малапарте у књизи “Капут” прича да га једном приликом примио Павелић и да су тад, верне усташе донеле свом Поглавнику теглу шкољки из Далмације. Биле су то, у ствари, људске очи!

И док се присјећамо шта је писао Малапарте, тај исти Павелић, окружен фамилијом, пријатељима и својим верним саборцима, поздравља нас, говорећи пријатним гласом, помало мјешајући шпански и италијански.

Павелић изгледа старо, вероватно има око 60 година, бијеле косе, полусмеђих бркова. Подиже се мало од постеље, затим се помјери мало уназад и, на наше питање да ли је ово први атентат на њега, одговара:

- Да, био је покушај и 1930. године, у Минхену.
- Ви сумњате на некога?

Павелић одговара да не зна ко стоји иза ових атентата, али је сигуран да су у оба умешани југословенски комунисти.

Човјек који прати Павелића, не говори ништа о прослави која је требала да се одржи у недељу, кад је требало обиљежити дан оснивања НДХ и каже нам:

- Хрвати нијесу нацисти, како неки кажу, ми смо усташе, патриоти и антикомунисти! Наше прве вијести, да су Павелића погодила два зрна, и да су остале у кичми, показале су се тачне.

Први дан када смо јавили да су ране направљене од хитаца који су дошли до кичме, без изласка зрна, биле су тачне.

Павелић нам прича о атентату и говори о интиграма које Амбасада Југославије шири о њему.

Намешта се у кревету и каже нам да су му метци остали у кичми али да га ране не боле.

Ни Хрватски вођа ни полиција ништа не могу да нам кажу о атентатору.

Затим лист понавља да постоји потерница за Павелићем, да га терете за велики број ратних злочина, и закључује:

"Иако атентатор није успео, истина је једно: атентат је открио да је Павелић у Аргентини и аргентинска влада неће моћи то даље да сакрива."

И завршава питањем: хоће ли Павелић бити изручен Београду?

Новинар не жури са закључком о томе ко је пуцао на вођу хрватских емиграната, и пише како је "Павелић имао много непријатеља, чак и неке своје блиске сараднике, Хрвате."

Новинар је питао Павелића какве је имао везе са криминално орјентисаном групом која се звала "Национална алијанса" и какве је везе имао са Пероном?

Павелић је одговорио ријечима:

- Од када сам у овој земљи никада нисам интервенирао ни у једном случају, не желећи да се мешам у унутрашње у ствари Аргентини - и не бих био на овом мјесту да сам то радио. Никада нисам радио ништа са перонистима!"

Демантујући новине које пишу "овакве неистине" Павелић додаје:

- Зар бих био овде, да сам се бавио пословима за које ме оптужују ?

Новинар пита Павелића да ли познаје Кељу, вођу перониста, а Павелић одговара:

- Само по имену, са њим нисам имао никакве релације.

Новинар завршава:

"Опростили смо се са Павелићем. Имали смо осјећај да га није много узнемиравало то што је рањен, да мисли како се све, ипак, завршило добро по њега."

Новинар пише још о томе како је "овај неочекивани атентат извукао Павелића из анонимности. Дошло је до обнављања извјесних сјећања која могу бити за Павелића неизбрисиви терет прошлости. Та се прошлост тешко заборавља, јер Павелић припада личностима "тужне чувености".

Метак у Павелићевој кичми

Однесем новине право код проте Радојице. Покажем текст и слику, како Павелић лежи на постељи, рањен. Прота Радојица сав срећан:

"Успели смо, успели !"

Јер, сад ће кренути све новине, узбудиће се јавност, мораће злочинца предати правди. Ипак сам учинио нешто за свој народ.

Прота ме пита шта ћу сад и гдје ћу?

Ја му кажем како је Милош Брајовић у болници и ја ћу ићи тамо, да будем поред њега, тамо ме нико неће тражити. Милош је био у приватној болници, имао је тешку операцију.

Пођем да чувам Милоша. Купим доста разних новина и видим - само се пише о атентату. Нагађају ко га је ранио, нико не зна тачно.

Пишу о томе да ране нису безопасне, да метак који је остао у кичми прети да Павелићу повреди кичмену мождину, да је неопходна операција, али лекари не смеју да је ураде, јер је Павелић тежак дијабетичар.

"Не мирује, Поглавниче, српски метак у твојој кичми!"

Пишу тако, из дана у дан. На крају прочитам да је Павелић побегао из Аргентине, да се вероватно крије у Шпанији, у неком католичком манастиру.

Порука од Ранковића

Једног дана дође поп Радојица и каже ми да су код њега долазили из југословенске амбасаде. Ко је долазио? Ћиповић, мој школски друг Вељко, конзул, долазио је код мене кад сам водио онај ноћни клуб, волео да пије и смејао се како му је то професионална деформација : "Што више пијем, више знам! " Гледао ме кад сам пустио брке и косу, и чуди ми се:

"Аман, човјече, шта си се тако нагрдио?"

"Ето, тако ми дошло!"

"Е, грдан си такав, ко Немац!", и навалио на мене - што пуштам косу и бркове.

Ја му кажем:

"Прочитаћеш у новинама!"

Прича ми Радојица како је Ћиповић дошао код њега у цркву:

"Где је Благоје, нигде не могу да га нађем?"

"Откуд ја знам где је Благоје?"

"Само му ти пренеси да знам зашто је пуштао косу и бркове", и поручио да мора хитно да ме види.

Ја нећу, још не знам шта ћу даље, ни куда ћу, ни како ћу.

Прота опет долази: Ћиповић све зна, поручује да му је из Југославије стигла депеша, Ранковић наредио да ступе у контакт са мном, да ми понуде да ме пребаце у Југославију.

Питам:

"Који Ранковић, јер то онај први криминалац код Тита?"

Кад Југославија плаћа

Ипак се нађем са конзулом. Ћиповић долази таксијем, то је баш било скупо.

"Вози се, вози, кад Југославија плаћа!", дочекам га.

"Гдје су бркови, камо коса?", пита и смеје се.

Има за мене пасош, да се пребацам у Чиле, тамо ћу у амбасади добити други пасош, с њим на авион, па за Југославију.

Зашто? Наредио Ранковић! Откуд Ранковић зна. Па, Ћиповић послао телеграм, да се похвали, каже - мило му што је на Павелића пуцао Црногорац.

Кажем да се мени сад нигдје не иде и да бих ја да останем овдје.

Ћиповић поново тражи да се видимо, показује нову депешу, обећава да ћу бити одликован, да ћу добити чин пуковника, да ће ми дати неки хотел у Боки, да будем директор.

Ја нећу и тачка!

Ћиповића врате за Југославију, дође за свјетника амбасаде неки Вучековић, Томо. И он нуди златна брда и долине.

Видим, нико ме не тражи, безбедан сам за сада, одбијам.

Појави се нека понуда из амбасаде Француске, траже човека који је пуцао на Певелића, да га сместе на сигурно. Захвалим и њима. После сам сваке године ишао на пријем у француску амбасаду, редовно ми слали позивнице за њихов државни празник. Кажу: "Ви сте пријатељ нас из амбасаде, и Ви сте пријатељ Француске, Француска је подржавала идеју да Павелићу треба судити за ратне злочине."

Тих дана су ме позвали из Српске народне обнове, из Сјеверне Америке и понудили ми да будем благајник код њих, доживотно. Ја сам и то одбио.

Долазила ми писма са свих страна. Писали ми Ђонових, Шоћ... још неки, али ја та писма нисам подизао, него је све то долазило на адресу Владимира Иванишевића, великог Србина са Цетиња, а један број писама је добијао један мој добри пријатељ, човјек од поверења, Требињац презивао се Кујачић.

И Стојадиновић ми нудио да ме, својим везама, пребаци за Мексико.

"Јест, па да ме убију будаком, као Троцког!"

Он се смеје, пита хоћу ли у Швајцарску ?

Стојадиновић је био председник краљевске југословенске владе, био је економиста светског формата, издавао је лист "Економист". Кћи му се удала за Душана Радоњића, са Цетиња. Радоњић је преузео лист после Стојадиновићеве смрти. Тај се после показао као велики антисрбин, писао сам му писмо, отказао претплату, Радоњићев "Економист" блатио је Србе и Србију.

Људи су се плашили за мене, много људи је знало шта сам урадио, сви су мислили како ће усташе да ме јуре, да освете свог Поглавника..

Загонетна смрт проте Радојице

Ја се нисам плашио за себе - имао сам план како ћу да се склоним. Али, плашио сам се за проту Радојицу, Хрвати су њега оптужили да је организатор атентата. Одлучим да напишем писмо владици Дионисију, да негде преместимо проту. Владика Дионисије благослови премештај, али се ствар одлагала - тих дана нисмо имали ни пезоса, чак ни за протину авионску карту.

Једне вечери Кујачић и ја седимо код проте, позовемо га да нас испрати на воз, да успут још мало попричамо. Кујачић, Требињац, бавио се писањем, написао је врло добар позоришни комад, мислим да се звао "Разорен дом". И хтео је да пише књигу о мени. Показивао ми писма неких четника, из Америке.

У једном писму стоји : "Ова два метка испалена у Павелића, више су направила за српство него читава наша разједињена и посвађана емиграција."

Нисам дозволи да о мени праве књигу, а Кујачића замолим да у својој преписци на употребљава моје име, ако баш мора нека стави "Б.Ј."

И тако, причамо о свему са протом... Прота каже - стегао га тешки реуматизам, тешко хода, а иначе је био пуначак, и не може да нас прати на станицу. Договоримо се да се видимо сутра.

Сутра, чекај, чекај, проте нема. Договорили се да се нађемо у Руској цркви. Досади ми да чекам, одем у град. Сретнем неког Новаковића, био је власник једног бара, питамо се за здравље, шалим се са њим, а он заћута, па мени:

"А ти не знаш? "

"Шта то ?"

“Па... прота је погинуо!”

Како - погинуо? Новаковић ми објасни како је прота Радојица, на станици, пао под воз и... Каже Новаковић: сви причају како су га Хрвати гурнули под воз, да је то усташка освета за Павелића.

Званична верзија гласила је како је прота покушао да се попне на воз, стегао га онај реуматизам, ишијас, шта ли је већ било, изгубио контролу над ногом, ухвати се рукама, испадне му торба, покуша да се сагне, и - падне под воз.

Међу обичним и Црвеним Хрватима

Дођем проти на сахрану. Срби нешто гунђају, окрећу главу од мене - због мене ће Хрвати све да их побију, због мене ће аргентинске власти све да нас изгнају... А ја мислио да ћу бити нови Гаврило Принцип. Српска посла...

На сахрани сретнем адвоката Кувелића. Он ми поредложи да одемо у католичку цркву, да чујемо шта Хрвати причају о атентату. Да видимо шта намеравају.

“Плашиш ли се? ”, пита Кувелић.

“Идемо!”, кажем ја, стварно се нисам плашио.

Тамо неки Хрват држи говор, о томе како је Србија увек била Хрватска, како је Црна Гора одувек била Црвена Хрватска, а Црногорци Црвени Хрвати.

Ја само гутам кнедле, ћутим. Јави се Кувелић. Луђи од мене! Пита Хрвате знају ли ко је пуцао на Павелића. Они сви заграјаше: једни вичу - знамо ми, то је један Далматинац, није - вичу други - то је неки Црногорац. Један устаје:

“Кад бих знао ко је, ја бих га зубима ... ”

Многи се заклињу да ће осветити свога вођу.

Гледам, све старији људи, душа им је у носу, жалосна им мајка, кога ће они да освете ?

Ко је био Павелићу на сахрани

Ту сам се још мало мувао, одем на острво Сао Куракао, близу Венецуеле, и укрцам се на брод, полу-путнички, преокеански, звао се “Тацио”. Брод ми се свидео, имао је јако лепу библиотеку. Што би рекли Далмантици, “Маре моја, одох у марине”.

На броду чујем, Павелић од последица рањавања, умро у једном фрањевачком самостану, у Шпанији. На сахрани му је било свега неколико људи.

Међу усташама почели велики сукоби, чак ни Лубурић није дошао на сахрану Поглавнику, причало се да су се посвађали због неких пара - иако везан за постелу, Павелић није хтео Максу Лубурићу да уступи благајну организације. Кренуле приче да је атентат организовао Лубурић, због пара... Ако има горих од Срба, они су.

Касније, у Мар Дел Плати, у хокеј клубу, упознам једног Хрвата. Мало по мало, спријатељимо се. Рођени сестрић Кватерников. Кад га нешто питам о Павелићу, он одмахне руком, неће да прича - видим да га не воли. И сад га питам:

“Знаш ли ко је убио Павелића ?”

“Ако хоћеш да будемо пријатељи, некој ме више то никад питати!”

Вероватно је и он чуо приче о мени, али није му баш било стало до Павелића.

Зашто је поп Драганић волео Црногорце

Многи Хрвати били су у емиграцији уз Поглавника - због пара. Он их је плаћао, помагао, али још више - обећавао. Хрвати су причали како има велике новце, и кад Павелић, после смрти, никоме није оставио ни пезоса, многи су се тешко разочарали. Нас, Црногорце, Хрвати су волели. О свему су нам причали, сасвим отворено. Ја сам, једном, у Италији, упознао чувеног попа Драганића, који је организовао пребацивање усташа преко океана, ватиканским "пацовским каналима" и који је бринуо и о Павелићу, крио га, снабдео га лажним пасошем... Тај Драганић... њему су била пуна уста хвале на Црногорце. Лукавац, ватиканска школа.

Неког Хрвата, Кајића, који је увек плувао по Павелићу - ето, какву срамоту Павелић направи нама, поштеним Хрватима! - питам једном:

"Знаш ли ти да је Павелића убио један Црногорац?"

"Црногорац ? Није! Ја не верујем да би то неки Црногорац урадио!"

Додатак

Росарио, Аргентина, 2.јун 1999. Умро је Благоје Јововић. У име српске колоније, некрологом у листу "Слобода", од Благоја се опростио Владимир Иванишевић.

"Читавим својим животом, Благоје Јововић је доказао да је био верни и искрени српски родољуб, достојан потомак војводе Белог Павла. Због његовог срца Обилићева, сви честити и родољубиви Срби, који су га познавали, упоређују га са Гаврилом Принципом. О Благоју ће писати новија српска историја... Покојни Благоје родио се у селу Косић, у близини Даниловграда, 1922. године, у племену Белопавлића, у познатој, патријархалној породици Јововића, од оца Јова и мајке Радуже Делибашић. Одагајан у српском, светосавском и косовском духу, покојни Благоје је са тим особинама живео и остао до последњег часа свог живота."

Затим је следио аргентински део Благојеве биографије: способан трговац, индустријалац, материјално ситуиран, утемељивач и велики добротвор црквене општине "Свети Сава", један од оснивача Удружења бораца "Дража Михајловић", члан управе друштва "Његош"... И на крају, братско саучешће супрузи Глади, сину Гаврилу, кћеркама Марији и Габријели, сестри Ани, зету Хектору...

Благоје је умро само неколико месеци после посете, прве и последње, свом родном крају.

"Само провиђење је послало Благоја да дође код нас, да упознамо ми њега и он нас", рекли су у његовом родном Косићу, на Благојевом парастосу.

А један од Јововића, Страхиња, у свом говору рећи ће:

"Благоје није умро, Благоје се преселио у вјечност, Благоје се преселио на мјесто које му припада у српској историји, крај Обилића и Принципа."

Милош Обилић, Гаврило Принцип, Благоје Јововић...

Ова књига о Благоју Јововићу, дуг је оних који су чули његову животну причу, причу човека који је испунио завет дат самом себи и Српству, човека који је убио највећег крвника у српској историји.

Седамсто хиљада душа новомученика из Јасеновца, молиће да Бог Благојеве грехе опрости, да му подари рајско насеље.

А ми живи, смемо ли да га заборавимо, у молитвама својим? Ми који смо се лицемерју научили - да од хероја правимо злочинце, а од кукавица хероје.